

Univerzita Karlova

Filosofická fakulta  
Ústav politologie

Bakalářská práce

Georgij Ivančenko

Diktatura a republikánská tradice

Dictatorship and the republican tradition

Praha, 2017

vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

*Prohlášení*

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne.....

.....

Georgij Ivančenko

*Poděkování*

*Se srdečným poděkováním panu docentovi Milanu Znoji za trpělivost, cenné rady a nepostradatelnou pomoc.*

## *Abstrakt*

Záměrem této práce je formulace pojmu republikánské diktatury v kontrapozici vůči jiným formám autokracie, jež bývají běžně označovány za diktatury. Pojem republikánské diktatury formulujeme v návaznosti na koncepci komisařské diktatury, kterou představuje Carl Schmitt v knize *Die Diktatur*, jež je ústředním opěrným bodem této práce. Zaměřujeme se také na expozici teoretických základů republikánské diktatury, kterou pojmáme coby diktaturu komisařskou. Poukážeme též na rozdíly mezi diktaturou komisařskou a suverénní na základě koncepce Carla Schmitta. Dále provádíme historický exkurz, jehož účelem je ukázat, že jsou integrální součástí republikánské tradice (ve starořímském provedení), republikánská komisařská diktatura obnáší možnost zrušení republikánského zřízení, což demonstruje příklad Sully a Caesara. Dalším úkolem práce je poukázat na nemožnost uplatnění principů komisařské diktatury v moderním státě, což vede, v souladu s představou Schmitta, k zániku komisařské diktatury, k její transformaci do diktatury suverénní, jež absorbuje legálně-ústavní a republikánský rámeček, který byl součástí komisařského pojetí diktatury. Nicméně, komisařská intence (jejímž základem či nositelem je konzervativně-reakční politicko-hodnotový instinkt) nezaniká zcela, nýbrž nabývá nové podoby, která je prostá legalistické formy a republikánského obsahu, jsouc ryze ideologickou a antirepublikánskou.

## *Klíčová slova*

Diktatura, komisařská diktatura, suverénní diktatura, republikánská tradice, Carl Schmitt, Římská republika, Sulla, Caesar, Francisco Franco, regeneracionismus.

## *Abstract*

The aim of this thesis is to formulate the concept of republican dictatorship in counterposition to other forms of autocracy, which are usually described as dictatorships. The concept of the republican dictatorship is formulated in regards to the notion of commissary dictatorship, which is presented in *Die Diktatur*, a book by Carl Schmitt, which is a central source for this thesis. Will shall also focus on an exposition of the theoretical basis of the republican dictatorship, which we consider a type of commissary dictatorship. We will also point out the differences between a commissary and a sovereign dictatorship as presented in Schmitt's conception. Furthermore, we conduct a historical excursus with the aim of demonstrating that being an integral part of the republican tradition (as known in Ancient Rome), the republican commissary dictatorship entails a possibility of the negation of the republican order, which took place under Sulla and Caesar. Another aim of this thesis is highlighting the impossibility of commissary dictatorial principles being implemented in a modern state due to a number of factors, which leads, according to Schmitt's notion, to the end of commissary dictatorship, to its transformation into a sovereign dictatorship, which absorbs the legal-constitutional and republican framework, that was once a part of the commissary concept of dictatorship. Nevertheless, the commissary intention (the basis or bearer of which is a conservative, reactionary political and axiological instinct) does not disappear entirely, but rather acquires a new appearance, which lacks the legalistic form and the republican content, being strictly ideological and antirepublican.

## *Key words*

Dictatorship, commissary dictatorship, sovereign dictatorship, republican tradition, Carl Schmitt, Roman republic, Sulla, Caesar, Francisco Franco, regenerationalism.

## Obsah

Úvod.....	1
1. Expozice teoretických základů .....	5
1.1. Vymezení pojmu „republikánská diktatura“ .....	5
1.1.1. Definice republikánské diktatury.....	5
1.1.2. Republikánská diktatura a jiné formy samovlády .....	6
1.2. Dva typy diktatury u Carla Schmitta.....	8
1.2.1. Úvod do Schmittovy nauky a definiční dodatky .....	8
1.2.2. Komisařská diktatura: Machiavelli a Bodin .....	11
1.2.3. Suverénní diktatura.....	15
2. Historický exkurz do Římské republiky.....	18
2.1. Diktatura v Římské republice.....	18
2.2. Diktatura ukončuje republiku.....	20
2.3. Lucius Cornelius Sulla .....	20
2.4. Gaius Iulius Caesar.....	24
3. Moderní doba a nová podoba komisařství.....	27
3.1. Nemožnost komisařské diktatury v klasickém pojetí.....	27
3.2. Francisco Franco a konzervativně-reakční komisařství.....	31
Závěr .....	36
Seznam zdrojů .....	38

## Úvod

Chtěli bychom v této práci pojednat o diktatuře, nikoliv však z hlediska typologie politických zřízení či režimů, politických systémů *etc.*, nýbrž pokusit se o uchopení diktatury co by *příležitostného a mimořádného* politického instrumentu. Příležitostného v tom smyslu, že se nejedná o stálou a normativní formu politické organizace, nýbrž o jistý *zásah*, jenž se provádí za účelem odstranění skutečných či domnělých kritických jevů přivedších onu politickou organizaci do výjimečného stavu, potenciálně i do existenciálního ohrožení. O instrumentální a příležitostní zásah, jehož účelem je překonání stavu krize a disfunkcionality, v důsledku čehož by měl být obnoven *status quo*, jenž předcházel krizi, tj. to, čemu říkáme *stav normality*: ať už je ona normalita pojímána jakkoli.

Velmi důležitým východiskem v tomto smyslu bude republikánská tradice, obzvláště v kontextu politické historie Římské republiky. Právě římské dějiny velice zřetelně, jak se zdá, ukazují, že diktatura, tj. mimořádná politická svrchovanost jedné legálně pověřené osoby, může být součástí politického režimu, jenž není autokratický, nýbrž právě republikánský (nikoliv však demokratický, zvláště v liberálním pojetí). Jak víme, ve starořímské historii najdeme precedenty úspěšného využití tohoto mimořádného zásahového nástroje. Jeden z římských diktátorů, Lucius Quinctius Cincinnatus (*circa* 519 př. n. l. – 430 př. n. l.), jenž vykonával diktátorský úřad dvakrát, se stal vzorem republikánských a občanských ctností, nikoliv odstrašujícím příkladem tyranie a samovlády.

Zároveň — a to stojí za zdůraznění — chtěli bychom poukázat na to, že využití, ačkoliv příležitostné, onoho mimořádného politického nástroje může v konečném důsledku vést k ukončení samotného republikánského zřízení. V takovém případě diktatura ze zásahu v kritické situaci za účelem normalizace a stabilizace, „opravy“ *status quo ante dictatura*, se může stát (a zdá se, že se většinou stává) okamžikem přechodu z republikánského zřízení do nového politického systému, většinou autokratického. Takové případy také jednoduše nacházíme v dějinách starého Říma: Sulla a Caesar. Ačkoliv Sullova diktatura vznikla jako roztržka s republikánskou římskou tradicí a byla vyhlášena doživotně, byvši ustanovenou silou zbraní, Sulla se dobrovolně vzdal moci. Diktatura Caesarova však byla pro Římskou republiku poslední. Tudiž další námět: potenciálně malá distance mezi republikánskou diktaturou a césarismem.

Můžeme tedy říci, že diktatura v onom republikánském pojetí není formou vlády (to jest „stavem normality“, typem politické organizace — ať už demokratické, nebo autoritářské), nýbrž legálním pozastavením „normálního stavu“, jeho suspenzí, mimořádným a příležitost-

ným zásahem, jenž se manifestuje ve *výjimečném stavu*. Tudíž: republikánská diktatura je výjimeční stav suspendující „stav normality“ za účelem jeho obrody, což nevylučuje radikální proměnu záměru v procesu.

Cílem této práce je analýza diktatury v optice republikánské tradice, v rámci které se pokusíme o precizní vymezení tohoto pojmu. Republikánskou diktaturu definujeme v odpovídajících termínech, totiž jako integrální součást republikánské tradice, především v té podobě, v jaké ji známe z dějin Římské republiky. Námi navrhovanou definici, která je postavena na zdůrazňování onoho republikánského a ústavně-legálního charakteru, se pokusíme objasnit v kontrapozici vůči běžnému chápání diktatury, které pojmem „diktatura“ myslí jakoukoli protiústavní personální formu autokracie. Budeme tedy pojímat diktaturu jako mimořádný a příležitostný fenomén, jenž má své opodstatnění v historii v rámci republikánské tradice. Chtěli bychom také pojednat o tom, že z republikánského hlediska není diktatura formou vlády *sensu stricto* (tj. stavem normality, ať už demokratické či nikoliv), nýbrž suspendujícím zásahem, jenž pozastavuje onen stav normality, usiluje o překonání kritických jevů.

Dále bychom chtěli opřít toto vymezující pojetí diktatury (coby diktatury specificky republikánské, jejíž kořeny a nejvyšší naplnění nacházíme v Římské republice) o koncepci Carla Schmitta, jež se týká dvou základních typů diktatury: komisařské a suverénní, přičemž diktatura republikánská je nepochybně identifikovatelná coby komisařská. Z toho všeho vyvstává první výzkumná otázka, první teze, které jsme věnovali první kapitole: *republikánská diktatura je svébytnou formou samovlády, jejíž kořeny jsou ve starořímské ústavě, komisařskou ve své podstatě, patřící do republikánské tradice a jasně odlišitelnou od jiných (nerepublikánských a nekomisařských) podob samovlády*. Cílem první kapitoly je expozice teoretických základů, nabídneme v ní preliminární definici republikánské diktatury, pokusíme se odlišit onu diktaturu republikánskou od jiných podob samovlády, dáme naše pojetí do kontextu Schmittovy koncepce dvou typů diktatur (komisařské a suverénní), poukážeme na teoretická východiska této koncepce, na základě čehož upřesníme a ucelíme onu preliminární definici. Primárním zájmem tedy bude jasně vymezit republikánskou diktaturu (coby samostatný historický a politický fenomén), objasnit povahu komisařské diktatury a ukázat, proč republikánská diktatura je ze své podstaty komisařskou. Zohledníme však i diktaturu suverénní, jež je v jistém smyslu protikladem té komisařské a konečným produktem, jak tvrdí Schmitt, evoluce komisařské diktatury.

Kapitola druhá představuje historický exkurz do Římské republiky, jehož účelem je ukázat, že starořímská diktatura má povahu (1) republikánskou (podle námi představené defi-



nice) a (2) komisařskou (na základě odpovídající koncepce Schmitta). Primárním zájmem druhé kapitoly je potvrdit druhou hypotézu: *jsouc integrální součástí republikánské starořímské tradice, diktatura, ačkoliv komisařská (tj. dodržující rozdíl mezi diktátorem-pověřencem a suverénem, který pověřuje), ze samotné své podstaty, kterou jest mimořádná koncentrace extrajudiciální moci v rukou jedné osoby, obnáší potenciál, obnáší hrozbu zrušení republikánského zřízení. Ergo: antinomický charakter republikánské diktatury, která, jsouc skutečně republikánskou a nápomocnou v zachování republiky v nejtěžších chvílích, samotnou svoji podstatou ohrožuje republikánské zřízení.* Prostředky obhajoby této druhé téze pro nás nabízejí historické případy diktatury Lucia Cornelia Sully a Gaia Iulia Caesara, které prozkoumáme, aniž bychom uvízly v historických podrobnostech. Takový historický exkurz se zdá být potřebným, neboť ozřejmuje nejednoznačnou povahu republikánské diktatury, případ Sully pak bude uplatněn ve třetí kapitole coby důležitý námět.

První podkapitola třetí kapitoly je pokusem poukázat (s odvoláním na Schmitta) na nemožnost komisařské diktatury v moderním státě a explikovat nenávratnou transformaci komisařské diktatury (vítězstvím novověkého osvícenského racionalismu, lidové suverenity a odpovídajících politických struktur) do diktatury suverénní. Pro Schmitta zánik komisařské diktatury, její naprosté nahrazení diktaturou suverénní, se zdá být definitivním a nepochybným faktem. Právě na tomto místě se pokoušíme definovat a formulovat třetí hypotézu: *ačkoliv komisařská diktatura v klasickém republikánsko-ústavním pojetí skutečně zaniká, proměňujíc se do diktatury suverénní (v čemž jsme v souladu s generální tezí Schmitta), která absorbuje onen republikánsko-ústavní rámec, komisařská intence, jež je intencí zachování a znovunastolení zpochybněného a podrytého starého řádu, stavu normality, setrvává.* Setrvává ve zcela nové podobě, kterou jsme nazvali konzervativně-reakčním komisařstvím, které, jak ukazujeme v poslední podkapitole, ztělesňuje diktatura Francisca Franca. Nejde již o pověření ústavně-legální, nýbrž o samozvané a ryze ideologické, nikoliv procedurální, pověření, o pověření historické, politické a náboženské mise, v jejímž jádru leží regeneracionistický, kontrarevoluční, restaurační a reakční reflex. Také již nemůžeme, v rámci tohoto konzervativně-reakčního komisařství, mluvit o zachování republikánského ethosu a programu, republikanismus a legalismus již nenajdeme v tomto novém komisařství, najdeme v něm však stejnou intenci, pathos a oživující duch spásy starého řádu, tradičních způsobů a struktur před nátlakem nového a revolučního, nastupujícího řádu. Tudíž: radikálně odlišná forma klasické republikánsko-ústavní komisařské diktatury a konzervativně-reakčního komisařství, ale stejný zdroj ideově-hodnotové inspirace, stejná intence, regeneracionistický reflex.

Ústřední význam pro tuto práci bude mít kniha Carla Schmitta *Diktatura (Die Diktatur)*.<sup>1</sup> V tomto smyslu je tato práce poněkud „schmittocentrická“. Michael Hoelzl a Graham Ward, kteří knihu přeložili do angličtiny, velice zajímavě ukazují, že kniha byla napsána v období krajní destabilizace, jež nastala po Veliké válce v Německu. Podle nich představa, že onen poválečný chaos v Bavorsku mohl podnítit Schmittovo myšlení směrem k úvahám o diktatuře, je nepodložena.<sup>2</sup> Ačkoliv je tomu skutečně tak, je pozoruhodné, že právě v takových okamžicích krize v Římě docházelo k ustanovení legální, mimořádné a časově omezené diktátorské vlády. Zároveň stojí za zmínku, že *Diktatura*, jak píše Hoelzl a Ward, „není polemický text: je to text historický, sociologický a genealogický, je však nejasné, zda má konkrétní politické stanovisko, které by chtěl explikovat či kritizovat“.<sup>3</sup> To se zdá být přesvědčivým, každopádně se v naší práci budeme držet právě tohoto stanoviska ohledně Schmittovy *Diktatury*.

V *Diktatuře*, jak si všímají Hoelzl a Ward, primární intencí Schmitta je sledovat vývoj (či přesněji řečeno deformaci, alespoň z republikánského hlediska) prvotního, římského republikánského konceptu diktatury, jenž ztratil svůj původní (tj. republikánský či komisařský, jak by řekl Schmitt) smysl. Schmittova teze je následující: komisařská diktatura se stala suverénní diktaturou.<sup>4</sup> Naším záměrem pak je provést (1) rozlišení mezi republikánskou diktaturou (v tom smyslu, v jakém jsme o ní mluvili výše) a různými formami samovlády, césarismu, despotismu *et cetera* coby politickými systémy, nikoliv *instrumenty*, kterým naopak jest ona diktatura republikánská; (2) poukázat na to, že jsouc konceptuální i operativní součástí republikánské tradice, diktatura se může obrátit proti republikánské ústavě a proměnit se do jejího opaku: například do skutečné autokracie; (3) prozkoumat otázku komisařství po zániku klasické komisařské diktatury, totiž konzervativně-reakčního komisařství.

První fází této práce, může-li to být takto řečeno, je expozice teoretických základů, jež nás budou doprovázet v průběhu celého výkladu coby opěrné body a východiska. Druhou fází jest uvedení historických souvislostí, které poslouží k projasnění těch teoretických. Také nám to dovolí provést jistou analogii mezi zákrokem Sully a Franca. Poslední kapitola pak odkryje náš pohled na poslední (doposud) transformaci komisařství, který budeme formulovat na základě všeho řečeného v předchozích kapitolách.

---

<sup>1</sup> SCHMITT, Carl. *Dictatorship: From the origin of the modern concept of sovereignty to proletarian class struggle*. Cambridge: Polity Press, 2014.

<sup>2</sup> *Ibid.* xiii s.

<sup>3</sup> *Ibid.* xiv s.

<sup>4</sup> *Ibid.* xix s.

# 1. Expozice teoretických základů

## 1.1. Vymezení pojmu „republikánská diktatura“

### 1.1.1. Definice republikánské diktatury

Nejprve bychom chtěli položit teoretické základy této práce, čemuž bude věnována kapitola 1. Expozice teoretických základů. V první řadě bychom chtěli definovat onen pojem „republikánská diktatura“, přesněji řečeno uvést formulaci předběžného rázu, které se budeme držet v průběhu celého výkladu. V našem pojetí, které v průběhu této kapitoly se pokusíme opřít o Schmittův koncept komisařské a suverénní diktatury, republikánská diktatura jest: *(1) forma svrchované mimořádné politické moci, jež je de facto i de iure soustředěna v rukou jedné osoby, speciálně pověřené legální a legitimní státní mocí (suverénem) k vykonání takové svrchované mimořádné politické moci; (2) mimořádný, příležitostní, legitimní a legální zásah do politického života státu za účelem překonání kritických jevů, ať už se projevují jakkoli, a obnovy status quo ante dictatura*. Dodejme také, že diktátorské pověření (o pověření ve Schmittovském pojetí komisařské diktatury pojednáme následovně) k absolutní moci, jsouce legálním v tom smyslu, že neprovádí negaci právního a politického řádu, nýbrž z něj vyplývá, zároveň je oprávněno jednat mimo rámec legálního systému a v tomto ohledu je extrajudiciální.

Tuto naši operativní (pro danou práci) definici můžeme porovnat s obecnou definicí diktatury, kterou podává Carl Schmitt a doplnit jí o onu definici, aniž bychom zacházeli do rozboru konceptů komisařské a suverénní diktatury, což provedeme v dalších částech výkladu:

„Diktatura jest výkon státní moci, osvobozené od jakýchkoli legálních omezení, za účelem vyřešení abnormální situace — konkrétně, situace války či povstání. Tudíž, dvěma rozhodujícími elementy konceptu diktatury jsou: na jedné straně idea normální situace, kterou diktatura obnovuje či nastoluje, a na druhé straně idea, že v případě abnormální situace, jisté legální bariéry jsou suspendovány ve prospěch vyřešení oné situace prostřednictvím diktatury“.<sup>5</sup> Zdá se, že tento základní výměr by také měl být zahrnut do naší definice republikánské diktatury, neboť velice precizně poukazuje na jeho mimořádný, legitimní, příležitostní, časově omezený a v jistém smyslu „instrumentální“ charakter, neboť zavedení diktátorské vlády sleduje velice konkrétní, takřikajíc „technický“ cíl, totiž obnovení či nastolení (znovunastolení)

---

<sup>5</sup> SCHMITT, Carl. 2014. xxiii s.

stavu normality, jenž byl nahlodán či zbourán jakýmsi abnormálními jevy. Ačkoliv Schmitt konkretizuje onu „abnormální situaci“ jenom ve smyslu explicitní ozbrojené hrozby, vnější (válka) či vnitřní (rebelie), můžeme si snad představit i jiné výjimečné situace, jež by mohly vyžadovat tak radikální způsoby řešení jako nastolení diktátorského režimu.

V tomto smyslu, na základě představené definice, můžeme snad mluvit o diktatuře coby *specifické podobě autokratické vlády* — legitimní, mimořádné, ústavně zakotvené, časově omezené, sledující konkrétní cíle, pověřené mocí a autoritou suveréna — která není negací republikánského zřízení (například starořímského), jeho explicitním, otevřeným a doktrinálním popřením, nýbrž jeho integrální součástí, zakotvenou legálně. Z výše představeného výměru také vyplývá onen pojem *republikánská diktatura*, jež může být na základě již zmíněných charakteristik precizně odlišen od jiných forem autokratické vlády. Je pozoruhodné, že Schmittův zájem o teoretické rozlišení různých typů samovlády (jež je v běžném úzu téměř ztotožněna s pojmem „diktatura“ coby výrazem zahrnujícím celé spektrum nedemokratických režimů, podobně jako „totalita“) byl mimo jiné veden nutkáním zavést preciznější pojmové rozlišení, na což poukazují překladatelé.<sup>6</sup> Překladatelé *Diktatury* Michael Hoelzl a Graham Ward uvádí tento Schmittův postoj následujícím citátem: „Koncept diktatury vznikl během několika minulých staletí v teorii státu a v politice, avšak samotný termín byl obecně užíván velice nepřesně, v situacích, kdy je sledován řád nebo je uskutečňováno vládnutí [*where an order is followed or a rule is being exercised*]“.<sup>7</sup>

### 1.1.2. Republikánská diktatura a jiné formy samovlády

Nyní, když máme preliminární pracovní definici „republikánské diktatury“ coby zcela specifické podoby samovlády, jež byla praktikována především v Římské republice, kterou následovně uvážíme a umístíme do kontextu Schmittova konceptu diktatury komisařské a suverénní (coby „metatypů“), můžeme postavit republikánskou diktaturu do kontrapozice vůči jiným formám samovlády za účelem projasnění našeho pojetí.

Zaprvé republikánská diktatura je jasně odlišitelná od monarchie, primární rozdíl, jak se zdá, tkví v náboženské a dynastické legitimaci královlády, v její naprosté nezávislosti na zvolení lidem a jisté mystice krve („vážnosti královského původu“), jak ukazuje například Ernst

---

<sup>6</sup> Ibid. xxi s.

<sup>7</sup> Ibid. xxiii s.

H. Kantorowicz v knize *The King's Two Bodies*.<sup>8</sup> Jak píše Kantorowicz, „královský původ sám o sobě manifestuje panovníkovo povolání ke královládě, jeho zvolení Bohem a božskou prozřetelností“.<sup>9</sup> Ačkoliv obě formy vlády jsou autokratické a osobně personifikované, monarchie (1) není samovládou dočasnou, nýbrž trvající bez omezení v tom, co se týká vlády královské osoby a královského rodu; (2) jsouc personifikací nejvyšší moci, není individualistickou (až na zvláštní formy elektorální monarchie), nýbrž rodovou; (3) není formou politického pověření ze strany státu či jeho orgánů, nýbrž formou suverenity (ztělesněné v osobě monarchy), která je také zakotvena nábožensky, hodnotově, sakrálně (monarcha vládne buď jako ztělesnění božstva, nositel božské dignity či *Dei gratia*), nikoliv, na rozdíl od republikánské diktatury, utilitárně a instrumentálně; (4) monarchická vláda sama o sobě ztělesňuje stav normality, zatímco republikánská diktatura jest formou mimořádného zásahu za kritické situace, jehož účelem je záchrana, obnova či znovunastolení stavu normality, tudíž je monarchie normativní, zatímco diktatura představuje mimořádný či výjimečný stav, což je také prokázáno tím, že diktatura trvá omezenou dobu, zatímco monarchie z podstaty trvá neomezeně, dokud je fakticky uskutečňována vláda královské osoby a rodu.

Dále bychom mohli odlišit republikánskou diktaturu od arbitrární samovlády, například starořecké tyranie, jež je formou charismatické politické autority, založené na osobních kvalitách a schopnostech tyrana, jak víme, starořecké tyranie bývaly důsledkem populární rezistence vůči aristokratické vládě a formou transice k demokracii. Robert J. Bonner ve článku *Emergency Government in Rome and Athens* píše, že athénští tyrani se spíše podobají římským *decemviris* nežli diktátorům, neboť středobodem jejich činnosti byla legislativa (která stála zcela mimo okruh kompetencí starořímského diktátora).<sup>10</sup>

Také bychom měli odlišit republikánskou diktaturu od novověkých podob autokracie (například vojenské diktatury, která může být oděna do monarchického roucha), které jsou prosty legálního mandátu a představují protiústavní a neústavní formy autokracie, ačkoliv mohou vystupovat pod rouškou jakéhosi samozvaného pověření za účelem záchrany národa, normativního stavu *et cetera*. Primární rozdíl tudíž spočívá v ústavní zakotvenosti a legalitě: zatímco republikánská diktatura se vyhláší v souladu s ústavními normami (bude-li nám dovoleno aplikovat tento moderní pojem na Římskou republiku), tj. zcela legálně, na rozdíl od autokratických režimů, jež jsou nastolovány silou zbraní či jakéhokoli (násilného či nenásil-

---

<sup>8</sup> KANTOROWICZ, Ernst. *The King's two bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton: Princeton University Press, 1998. 330 s.

<sup>9</sup> Ibid.

<sup>10</sup> BONNER, Robert. *Emergency Government in Rome and Athens*. In: *The Classical Journal*. The Classical Association of the Middle West and South, Inc. (CAMWS), Vol. 18, No. 3. 150 s.

ného) porušení ústavních norem a zákonnosti. V tomto smyslu ona nelegální diktatura není a nemůže být konceptuálně sloučena s diktaturou republikánskou i na základě toho, že první natrvalo neguje stav normality *ante dictatura*, zatímco druhá *dočasně* suspenduje běžné legální normy za účelem záchrany, obnovy, znovunastolení stavu normality, zkrátka jeho pokračování do budoucna.

Otázkou však zůstává, zda praktika povolávání či najímání knížat a kondotiérů, kteří vykonávali vojensko-administrativní funkce, ze sousedních obcí, obzvláště během válek, známá ve středověkých italských městech a Novgorodské republice, také může být považována za projev republikánské diktatury. Nejistota ohledně toho je dána externalitou těchto povolaných osob, kteří nebyli součástí domácího politického systému. A také peněžním faktorem, který byl součástí této praktiky, poněvadž kondotiéři byli primárně žoldáci, nájemní válečníci a vládci. Nicméně v obecných rysech takové povolávací praktiky v té či oné míře splňují kritéria republikánské diktatury. S odvoláním na Machiavelliho, Schmitt poukazuje na podobné instituce v Benátské republice.<sup>11</sup>

## 1.2. Dva typy diktatury u Carla Schmitta

### 1.2.1. Úvod do Schmittovy nauky a definiční dodatky

Musíme podotknout, že římský kontext (k němuž se vrátíme v druhé kapitole) je klíčový pro pojetí republikánské diktatury, stejně kruciólním je i pro Schmitta v otázce komisařské diktatury (což není zcela šťastný pojem vzhledem k revolučně-socialistickým konotacím, ovšem jeho úprava rozhodně není naší ambicí v této práci, tudíž ho budeme, následujícíe Schmitta, používat v průběhu celého pojednání). Jak výstižně píše Michael Hoelzl a Graham Ward v překladatelském úvodu *Diktatury*: „Diktatury byla vydána jako kniha, jejíž autor usiloval o demonstraci toho, jak koncept diktatury se proměňoval od svých starořímských kořenů k modernímu významu skrze integraci do teorie ústavního státu. Hlavní tezí, jíž je protnuta historická analýza transformace diktatury, je ta, že komisařská diktatura se stala diktaturou suverénní“.<sup>12</sup>

To je zcela v souladu s tím, co jsme naznačovali v oddílu 1.1.1, totiž tou tezí, že *původní význam diktatury coby diktatury republikánské*, tj. zakotvené ve starořímské republikánské tradici se transformoval do pojmu, jenž označuje protiústavní, neústavní a podvratné,

---

<sup>11</sup> Ibid. 4 s.

<sup>12</sup> Ibid. xix s.

z hlediska legálního i politického stavu normality, formy samovlády či oligarchie (ať už je jejich konkrétní podoba jakákoli: vojenská junta, vláda jedné strany *et cetera*). Z toho nutně plyne další upřesňující a dodatečná sub-definice: diktatura *sensu stricto* je spjata s republikánským zřízením (nikoliv v demokratickém či liberálním pojetí), ačkoliv může se vyskytnout i v monarchii, obsahem takové diktatury je jistý mandát, jenž byl svěřen diktátorovi legálním státním orgánem, nositelem suverenity (Senát v případě Římské republiky, král v případě monarchie). V tomto smyslu jde o *diktaturu z pověření* (legálním a svrchovaným nositelem státní suverenity, jehož autorita reprezentuje onen stav normality, který diktátor *in theoria* brání), která jest obsahem a smyslem republikánské diktatury. Onu *diktaturu z pověření* Schmitt, a my po jeho vzoru, nazývá *komisařskou diktaturou*.

V kontrapozici vůči komisařské diktatuře, podle Schmitta, stojí diktatura suverénní. Obrátme se již znovu na Michaela Hoelzla a Grahama Warda: „Zaprvé, mandát poskytovaný jediným vládcem — komisařská diktatura — se stal mandátem, který je poskytován lidem (*pouvoir constituant*), což z něj učinilo suverénní diktaturu (jak ji nazývá). Zadruhé, tato transformace z komisařské do suverénní diktatury jest důsledkem samotného procesu diktatury [což se pokusíme ukázat ve druhé kapitole, jež bude historickým exkurzem do Římské republiky a snahou poukázat, že republikánská diktatura zároveň ústí do diktatury nikoliv republikánské — G. I.]; zatřetí, jde o politickou záležitost; a, začtvrté, Schmitt naznačuje proces sekularizace, jenž doprovází nový [suverénní — G. I.] koncept diktatury“.<sup>13</sup> Za zmínku též stojí spojitost onoho čtvrtého námětu, totiž sekularizace, s tím, co Schmitt píše v *Politické theologii*, na co také velice trefně poukazují Hoelzl a Ward ve svém úvodu.<sup>14</sup> Překladaatele ve svém úvodu<sup>15</sup> velice trefně uvádějí jednu z klíčových tezí Schmitta z *Politické theologie*: „Všechny pregnantní pojmy moderní státovědy jsou sekularizovanými pojmy theologickými“.<sup>16</sup>

U *Politické theologie* bychom se mohli pozastavit a poukázat na některé aspekty, které, jak se zdá, budou přínosné v následujících částech našeho bádání a pomohou lépe ilustrovat východiska Schmittovy koncepce. Za prvé, z následujících vět, víme-li o pevném katolickém a konzervativním přesvědčení Schmitta, bude patrnou jeho sympatie k monarchickému zřízení (také i z důvodů náboženských, dokonce eschatologických, což má jistou oporu v tom, co

---

<sup>13</sup> Ibid.

<sup>14</sup> Ibid. xix-xxi s.

<sup>15</sup> Ibid. xx s.

<sup>16</sup> SCHMITT, Carl. *Politická theologie: čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Vydání I. Praha: OIKOYMENHE, 2012. 31 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, svazek 76.

Schmitt píše o křesťanském císařství a koncepci *kat-echon* v knize *Der Nomos der Erde*<sup>17</sup>, z hlediska politického v jeho kritice buržoasně-demokratického parlamentarismu, v níž se odvolává především na Donose Cortése<sup>18</sup>): „<...> z všemocného Boha [se] stal všemocný zákonodárce <...> Výjimečný stav má pro právní vědu analogický význam jako zázrak pro teologii. Teprve s vědomím takového analogického postavení lze poznat vývoj, jímž státně filosofické ideje prošly v posledních staletích. Idea moderního právního státu se totiž prosazuje spolu s deismem, teorií a metafysikou, která zázrak vykazuje ze světa a odmítá ono prolovení přírodních zákonů obsažené v pojmu zázraku, které bezprostředním způsobem ustavuje výjimku, právě tak jako odmítá i bezprostřední zásah suveréna do platného právního řádu. Osvícenský racionalismus zavrhl výjimečný případ v jakékoli formě“.<sup>19</sup>

Zavrhl-li osvícenský racionalismus onen výjimečný případ, a dokonce v jakékoli podobě, pak i samotná komisařská diktatura coby *modus operandi* v případě výjimečného stavu musí být také zavržena. Tudíž zde vidíme, z výše citovaného textu, že pro Schmitta idea moderního státu je neslučitelná s (1) bezprostředním zásahem suveréna do platného právního řádu (což v případě Schmitta musí být snad chápáno jako znemožnění monarchické nadvlády, ale také snad i komisařské diktatury, jež je závislá na moci suveréna, ostatně o paralyzaci královlády, s odvoláním na Donose Cortése píše v *Politické teologii*<sup>20</sup>); (2) výjimečným stavem na doktrinální úrovni, z čehož na operativní a konceptuální úrovni plyne (3) zavrnutí možnosti diktatury z pověření (suveréna), tj. diktatury komisařské. To, že takové stanovisko, nastolené osvícenským racionalismem, vede k vyřazení komisařské diktatury, upřesníme a explikujeme v následujícím výkladu.

Velice trefně vytyčují onu otázku Hoelzl a Ward, poukazující na zúžení teologického aspektu ve Schmittově *Diktatuře*, když píší, že námět sekularizace (teologických představ, jež jsou přizpůsobovány éře osvícenského racionalismu) se tu redukuje na dvě rozdílné a protichůdné způsoby legitimace diktátorské moci, totiž plynoucí z (1) božského práva králů (*the divine right of kings*) a (2) práva lidu.<sup>21</sup> Ta první, bude-li nám dovoleno rozšířit zmíněnou formulaci, se může vztahovat nejen na křesťanskou monarchii, nýbrž také na jiné formy nedemokratické svrchovanosti, například starořímský Senát coby orgán pověřující jistou osobu k vykonání diktátorských funkcí.

---

<sup>17</sup> SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde: im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Zweite Auflage. Berlin: Duncker & Humblot, 1974, 28-37 s.

<sup>18</sup> SCHMITT, Carl. 2012. 43-52 s.

<sup>19</sup> Ibid. 31 s.

<sup>20</sup> Ibid. 47 s.

<sup>21</sup> SCHMITT, Carl. 2014. xxiii s.



Můžeme, v rámci tohoto úvodu, zavést další aspekt, jenž propojuje *Diktaturu s Politickou theologií*, též velmi přesně podotknutý Hoelzlem a Wardem, totiž to, že „suverenita je bytostně neoddělitelná od výjimečného stavu“<sup>22</sup>, tudíž se týká i diktatury v našem pojetí, tj. takové diktatury, která neruší stav normality *ante dictatura*, nýbrž slouží k jeho obnově skrze překonání kritických jevů a procesů, které vytyčují onen výjimečný stav. Suverenita a diktatura, v pojetí, které navrhuje, a které odpovídá pojmu komisařské diktatury, zůstávají oddělené. Definice suveréna: „Suverén je ten, kdo rozhoduje o výjimečném stavu“.<sup>23</sup> Definice diktátora (v rámci komisařského pojetí): diktátor je ten, kdož na základě mandátu suveréna uskutečňuje mimořádnou moc v průběhu výjimečného stavu za účelem obnovy, záchrany, znovunastolení stavu normality (panovavšího před výjimečným stavem). Podotkněme také, že diktátor není „stav“ či jakási modalita ústavního řádu, nýbrž osoba, která, jsouc pověřenou zcela legální instancí na základě zcela legální procedury, disponuje možnostmi mimořádného, extrajudiciálního, nad-právního jednání.

### 1.2.2. Komisařská diktatura: Machiavelli a Bodin

Před zahájením explikace Schmittova pojetí komisařské diktatury uveďme základní vymezení celé dichotomie komisařská diktatura *versus* diktatura suverénní, které podává sám autor: „Z historického vývoje regulace, jež se týká výjimečného stavu, je patrné, že v podstatě existují dva typy diktatury: totiž diktatura, která, navzdory své extra-judiciální autorizaci, setrvává v rámci předpisů ústavního řádu, v níž diktátor jedná na základě ústavního mandátu (komisařská diktatura); a na druhou stranu, diktatura, v níž celý stávající legální řád je překonán [*rendered obsolete*] a zcela nový řád je zamýšlen (suverénní diktatura). Tato suverénní diktatura je uskutečňována národním shromážděním, jež má při ruce státní moc, prostou legálních omezení, když stávající ústavní řád byl odstraněn — například po revoluci — a nová ústava ještě nebyla implementována“.<sup>24</sup> Zdá se, že toto je základní a velice pregnantní definice toho, co Schmitt chápe pojmy „komisařská diktatura“ a „suverénní diktatura“.

Ústředním příkladem komisařské diktatury je pro Schmitta, zcela předvídatelně, Starý Řím republikánského období. Andrew Arato v knize *Post Sovereign Constitutional Making: Learning and Legitimacy* píše, že v *Diktatuře* Schmitt založil své pojetí komisařské diktatury

---

<sup>22</sup> Ibid. xxiii s.

<sup>23</sup> SCHMITT, Carl. 2012. 9 s.

<sup>24</sup> SCHMITT, Carl. 2014. xx s.

přímo na římském vzoru, tj. ve spjatosti s římskou republikánskou tradicí.<sup>25</sup> Jak poukazuje Schmitt, theoretické znovuobjevení diktatury renesančními humanisty bylo spojeno s následujícím stanoviskem: „diktatura byla moudrým vynálezem Římské republiky a diktátor byl mimořádným římským magistrátem, zavedeným po vyhnání králů, aby silné *imperium* [vojenská moc] mohlo být umožněno v časech nebezpečí“.<sup>26</sup> O starořímské republikánské diktatuře v souvislosti s jejím překlenutím do antirepublikánského césarismu pojednáme v druhé kapitole. Obecnou ideu římské diktatury líčí Schmitt coby projev starého moudra: mimořádné podmínky vyžadují mimořádná opatření.<sup>27</sup>

Podobný námět vidí Schmitt i v myšlení Machiavelliho (*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*), jehož zájem směřuje k vytýčení republikánských ctností diktátorů, jež složili po vykonání mandátu svou mimořádnou moc, která byla vykonávána za účelem zefektivnění a zrychlení politického rozhodování v kritických situacích.<sup>28</sup> Obecně Machiavelliho zájem umožňuje Schmittovy velmi precizně dotvářet již nastíněný výměr komisařské diktatury. Je pozoruhodné, že Machiavelli, jak poukazuje Schmitt, se drží zcela republikánských a komisařských určení, jeho diktátor je zcela v souladu, můžeme-li to takto vyjádřit, s ústavním legálním řádem, úkolem diktátora není zavádět novoty, nýbrž bránit a obnovovat *status quo*. V pojetí Machiavelliho, diktátor (který však není totéž co vladař!) nemá moc rušit, měnit či uvádět v platnost zákony, zároveň, což je poměrně nečekané vzhledem k obecně přijímané neomezenosti diktátorské moci, „oficiální administrace zůstává [*subsists*] coby typ kontroly (*guardia*)“.<sup>29</sup> Tudíž, jak tvrdí Schmitt, taková diktatura jest „ústavní instrument Republiky“<sup>30</sup>, *ergo* — republikánská a instrumentální povaha takto pojaté diktatury, načež jsme poukazovali v naší preliminární definici (1.1.1.).

Velice dobře shrnuje tuto podstatu komisařské diktatury coby ústavně-legálního a instrumentálního prostředku Petr Slováček v článku *Teorie politična Carla Schmitta a její antropologické a theologické předpoklady*: „Komisařská diktatura jakožto ústavní prostředek stojí v analogickém postavení vůči státu (lidskému politickému společenství), jehož cílem je uskutečňování práva. Diktátor v tomto smyslu je pouze nástrojem, jenž v dobách krize může právo překročit, ale nikdy jej utvářet. Opakem je diktatura suverénní, analogická k instrumen-

---

<sup>25</sup> ARATO, Andrew. *Post Sovereign Constitutional Making: Learning and Legitimacy*, United Kingdom: Oxford Scholarship Online, 2016. 271 s.

<sup>26</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 1 s.

<sup>27</sup> Ibid. 3-4 s.

<sup>28</sup> Ibid. 4 s.

<sup>29</sup> Ibid.

<sup>30</sup> Ibid.

tálně pojatému státu jako výtvoru člověka pro dosažení užitku“.<sup>31</sup> V tomto smyslu je onen diktátor v republikánsko-komisařském pojetí svrchovanou figurou práva a řádu, jejich obnovy a uchování, téměř Platónův strážce v jistém smyslu.

Platóna jsme zmínili nikoliv náhodou. Schmitt, s odvoláním právě na platónskou a stoickou tradici, ukazuje, že v pojetí renesančních humanistů *racionalita diktuje*<sup>32</sup> — neukázněné a nevzdělané masy, „mnohobarevné zvíře s mnohými hlavy“, jak říká Platón (*Ústava IX, 588c, Sofisté 226a*), musí být ovládány a vedeny rozumem. Vidíme také klasický asociální řetězec, jehož kořeny jsou v antické tradici: myšlení, rozum — slovo, řeč, v našem případě coby nadiktovaný (speciálně pověřenou osobou) pokyn.

Jak dokládá Schmitt, Machiavelli nikdy nepovažoval diktátora za postavu totožnou absolutistickému panovníkovi (*absolutist prince*)<sup>33</sup>: podle Schmitta není správné ztotožňovat způsob vlády, který Machiavelli popisuje ve *Vladaři s diktaturou* (alespoň ne v tom významu, který zde používáme my), podle Schmitta je totiž onen vladař „*capitano*“, stejně jako konzul a jiní „vůdcové“.<sup>34</sup> Tudíž u Machiavelliho, jak již bylo řečeno, nacházíme rozlišení mezi vládařem, nositelem suverenity, a diktátorem coby pověřencem, zcela v souladu s pojetím komisařské diktatury. Měli bychom však upozornit na jistou cenzuru, na níž poukazuje Petr Slováček v již citovaném článku: „Diktátor z *Vladaře* je výtvozem renesančního myšlení, které je více zaujato technickým provedením než účelem samotným. Účelem, kterým dříve mohla být spravedlnost, eudaimonie nebo bonnum commune, není předmětem bádání, ten náleží do starého světa. Toto vyvázání z účelu, který překračuje libovůli vladaře, je prvním znakem moderního státu, jenž se ohlašuje již u Machiavelliho ve vazbě na suverénního diktátora, vladaře [zde se tedy naráží, navzdory tvrzení Schmitta o rozlišnosti funkce diktátora a suverénního prince, na proces splývání suverenity a diktátorské moci, což bude důležité pro následující úvahy — G. I.]. Proto také Machiavelliho *Vladař* získal během 16. a 17. století, tedy v době zrodu moderního státu, takovou popularitu“.<sup>35</sup>

Musíme však dodat, že takové chápání Machiavelliho, totiž coby vědeckého teoretika politiky, je mnohem víc nejednoznačné než to rýsuje Schmitt. Bylo by zaprvé prazvláštní mluvit o modelaci politických zákonů podle analogie s přírodními, v moderním pojetí, před tím než tyto zákony byly systematicky a uceleně popsány a dokázány. Před Galileem a Ne-

---

<sup>31</sup> SLOVÁČEK, Petr. *Teorie politična Carla Schmitta a její antropologické a theologické předpoklady*. In: *Filozofia*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2016. č. 10, roč. 71, 829 s.

<sup>32</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 7 s.

<sup>33</sup> Ibid. 5 s.

<sup>34</sup> Ibid.

<sup>35</sup> SLOVÁČEK, Petr. 2016. 828 s.

wtonem. Harvey C. Mansfield v článku *Machiavelli's Political Science* poukazuje na to, že sám Machiavelli nikdy neužíval pojmu „politická věda“.<sup>36</sup> Zároveň, jak trefně říká Mansfield, v myšlení Machiavelliho nacházíme následující námět: nebýt dobrým pro konečné vyšší dobro (například sebezachování)<sup>37</sup>, což je v rozporu s tvrzením, že Machiavelliho myšlení „je více zaujato technickým provedením než účelem samotným“.<sup>38</sup> Nakonec je nutno říci, že jakékoli provedení či prostředky vždy směřují k nějakému účelu a cíli, nejsou samoučelnými. Umělecké pojetí machiavellismu stojí proti obrazu Machiavelliho coby vědecko-technického teoretika, jak píše J. S. McClelland: „Vladař Machiavelliho jest tvůrce, umělec koncipující a stavějící stát, který má spravovat“.<sup>39</sup> Návaznost Machiavelliho na moderní vědu zpochybňuje Donald McIntosh v článku *The Modernity of Machiavelli*, když píše, že obraz Machiavelliho coby otce politické vědy empirického rázu nelze vyvodit z jeho textů.<sup>40</sup>

Na základě řečeného můžeme provést předběžné shrnutí: ačkoliv Schmitt se obrací na Machiavelliho dědictví za účelem historického exkurzu a explikace pojmu komisařské diktatury, která se vyznačuje striktním rozlišením suveréna a diktátora (suverénem pověřeného k vykonání mimořádných funkcí), zároveň, jak naznačuje Slováček, již u Machiavelliho vidíme náznaky principiální neuplatnitelnosti principů komisařské diktatury v rámci moderního státu ve vztahu k „pragmatickému“ rázu jeho uvažování, což však zůstává spornou tezí, jak jsme ukázali s odvoláním na Mansfielda. Nicméně strukturální, můžeme-li to takto vyjádřit, nemožnost se doplňuje doktrinálním odmítnutím ze strany osvícenského racionalismu výjimečného stavu (sekularizovaného zázraku podle Schmitta), jak jsme ukazovali v předchozím oddílu. To, co bylo řečeno, není, jak se zdá, v rozporu s pojetím samotného Schmitta, který tvrdí, že moderní stát vzniká coby „jakási politická technologie či expertíza [aus einer politischen Sachtechnik]“.<sup>41</sup>

Na závěr tohoto oddílu je nutné uvést několik poznámek z díla Jeana Bodina, jehož definici suverenity (ze spisu *Šest knih o republice*) Schmitt, v souladu s tradicí, přijímá: „suverenita je ona absolutní a stálá moc, svěřena republice, které v latině se říká *majestas*“ (*Sovereignty is that absolute and perpetual power vested in a commonwealth which in Latin is termed*

---

<sup>36</sup> MANSFIELD, Harvey. *Machiavelli's Political Science*. In: *The American Political Science Review*. Vol. 75, No. 2 (June, 1981). 293 s.

<sup>37</sup> Ibid.

<sup>38</sup> SLOVÁČEK, Petr. 2016. 828 s.

<sup>39</sup> MCCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. London and New York: Taylor & Francis e-Library, 2005. 267 s.

<sup>40</sup> MCINTOSH, Donald. *The Modernity of Machiavelli*. In: *Political Theory*. Vol. 12, No. 2 (May, 1984). 184 s.

<sup>41</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 9 s.

*majestas*).<sup>42</sup> Jak vidíme z výkladu Schmitta<sup>43</sup>, Bodinovo pojetí je zcela v souladu s kritérii komisařské diktatury. Zprvée, zástupce (*deputy*) panovníka není panovníkem, ačkoliv moc jemu svěřená může být mimořádně rozsáhlou.<sup>44</sup> Z definice zůstává pověřená osoba poddanou suverénovi, neboť takové osobě svěřená moc zůstává odvolatelnou, a tudíž závislou na suverénovi. Proto postavy, které vyjmenovává Bodin v osmé kapitole I. knihy — římský diktátor, spartský harmost, maltský archus, florentský balia, regent v království, jakékoli nositelé komisařského pověření — nemohou být považovány za suverény.<sup>45</sup> Takto se ozřejmuje rozlišnost mezi mocí suverénní a mocí komisaře, stejně jako ta skutečnost, že suverén nemůže být komisařem (ponecháme-li stranou pojetí politického suveréna coby „komisaře Boha“) a *vice versa*.

Z Bodinova pojetí vyvozuje Schmitt několik základních charakteristik komisaře (které však neplatí úplně pro každý případ komisařské diktatury): (1) základem jeho činnosti a postavení je nařízení (*ordinance*), (2) jeho služba nemá permanentní povahu, neboť je bytostně spojena s vykonáváním mandátu a plněním speciálních úkonů, (3) funkce komisaře je pojímána coby *precarium* („něco nejistého, ustaveného na požadavek“) a je v celém svém průběhu závislá na zdroji onoho pověření (jimž jest suverén), proto je také odvolatelná, (4) konkrétní úkoly („obsah služby“, jak píše Schmitt) jsou omezeny instrukcemi, komisař je také „vždy a v každém ohledu“ závislý na vůli pověřitele (*comissioner*).<sup>46</sup>

### 1.2.3. Suverénní diktatura

Jak poukazuje již citovaný Andrew Arato, Schmittovo chápání suverénní diktatury je rozvíjeno v politicko-teologických pojmech, přičemž základními postavami jsou v tomto ohledu Cromwell a Rousseau: v prvním případě jde o quasi-monarchickou autorizaci se zjevným pozadím radikálního protestantismu, zatímco u Rousseaua jde o moc neomezeného zákonodárce, jenž je pro státní zákony tím, čím Bůh je pro zákony přírodní.<sup>47</sup> V každém případě, jak tvrdí Arato, pro Schmitta suverénní diktatura vzniká (či přesněji: je konceptualizována) coby spojení diktátora, zákonodárce a suveréna<sup>48</sup>: v tom jde suverénní diktatura proti preciznímu hierarchickému rozlišování rolí, které jsme viděli v rozboru principů komisařské dik-

---

<sup>42</sup> BODIN, Jean. *Six Books of the Commonwealth*. USA: Seven Treasures Publications, 2009. 65 s.

<sup>43</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 20-21 s.

<sup>44</sup> Ibid. 20 s.; BODIN, Jean. 2009. 65-66 s.

<sup>45</sup> BODIN, Jean. 2009. 66 s.

<sup>46</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 26-27 s.

<sup>47</sup> ARATO, Andrew. 2016. 271-272 s.

<sup>48</sup> Ibid. 272 s.

tatury. Jde především o rozbití fundamentálního dualismu suverén / komisař, jenž leží v základu diktatury z pověření.

Jak velmi trefně píše Schmitt, středověké myšlení (a také antické, dodejme) nemělo se- bemenší problém s rozlišováním diktátora-komisaře od suverénní diktatury, od suverenity ja- ko takové<sup>49</sup>. Neméně trefně tvrdí, že diktatura se podobá sebeobraně v tom, že není ryze ak- tivní, nýbrž (a především) reaktivní. „Diktatura brání specifickou ústavu před útokem, jenž usiluje o zrušení této ústavy“<sup>50</sup>. A ona ústava může být suspendována, aniž by pozbyla plat- nosti, poněvadž suspenze představuje jednotlivou výjimku, podle precizní definice Schmitta.<sup>51</sup> Oproti tomu diktatura suverénní (nezaložená na striktním rozlišení suveréna a komisaře, což je jedním z jejích ústředních rysů), nesuspenduje stávající řád prostřednictvím ústavně zakot- veného postupu a mandátu nadřazené instance (suverén), spíše vytváří „podmínky, za kterých ústava — považována za správní — je umožněna“.<sup>52</sup> „Tudíž, — shrnuje Schmitt — diktatura [suverénní — G. I.] se neodvolává na stávající ústavu, nýbrž na tu, jež musí přijít [v budouc- nosti — G. I.]“.<sup>53</sup>

Z toho také plyne, že takový projekt budoucí ústavy musí z definice stát mimo stávající ústavní řád, jsa projektem jeho negace a nahrazení. Operuje tedy mimo legální systém, aniž by operoval v rámci jiného legálního systému, jelikož ten nový se ještě nezrodil. Zároveň je pro- vedena distinkce mezi komisařem suveréna a komisařem lidu, neboť „přímý komisař lidu, na rozdíl od komisaře absolutního vladaře, již nemá stabilní referenční bod své závislosti“.<sup>54</sup> Ve spojitosti s konceptem reprezentace lidu, jak tvrdí Schmitt, pověření získává odlišný obsah, spíše delegativní, můžeme-li použít tento pojem, než komisařský.<sup>55</sup>

Ještě jedno pozoruhodné vymezení: „Zatímco komisařská diktatura je autorizována utvořeným orgánem, majíc identitu v rámci existující ústavy, suverénní diktatura existuje pouze *quoad exercitium* [ve vztahu k tomu, co činí], odvozuje se přímo z amorfního *pouvoir constituant*“.<sup>56</sup> Tudíž je „pověření“ (například lidu) v rámci suverénní diktatury jistým aktiv- ním úsilím, projektem ustanovení nového řádu, jenž je legálně nejistý, vlastně stojící mimo rámec legality a ústavního řádu. Na druhou stranu pověření komisařské diktatury odpovídá normám a procedurám legálního charakteru, je také spíše reakcí, nikdy ne čistou akcí, nikdy

---

<sup>49</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 112 s.

<sup>50</sup> Ibid. 118 s.

<sup>51</sup> Ibid.

<sup>52</sup> Ibid. 119 s.

<sup>53</sup> Ibid.

<sup>54</sup> Ibid. 121 s.

<sup>55</sup> Ibid.

<sup>56</sup> Ibid. 127 s.

ne jakýmsi kreativním novátorským projektem, jakým vždy v té či oné míře musí být suverénní diktatura, ať už v náboženském (Cromwell) či racionalistním (Rousseau) provedení. Zároveň, ona suverénní diktatura je suverénní pouze *coby transice* (od starého k novému); „a, z důvodu své závislosti na zadaném úkolu, tato moc je suverénní ve smyslu zcela odlišném od toho, v němž je absolutní monarchie či suverénní aristokracie jsou chápány coby „suverénní““. <sup>57</sup> Tudíž je suverénní diktátorská moc „nástrojem“ změny, přechodu od stavu *ante dictatura* ke stavu *post dictatura*, zatímco komisařská je mocí nikoliv suverénní (nýbrž ze suverenity odvozenou) a „nástrojem“ zachování či obnovení *status quo ante dictatura*. Další precizní definice: „diktátor-komisař jest bezpodmínečný komisař činnosti *pouvoir constitué*, suverénní diktátor je bezpodmínečné pověření [comission — G. I.] činnosti *pouvoir constituant*“.<sup>58</sup>

---

<sup>57</sup> Ibid.

<sup>58</sup> Ibid.

## 2. Historický exkurz do Římské republiky

### 2.1. Diktatura v Římské republice

Naším zájmem v této druhé kapitole je prozkoumat a vysvětlit fungování a podobu instituce diktatury v Římské republice, uvést příklady a dodat několik cenných poznámek Schmitta. Tomu bude věnována první podkapitola. Ve druhé podkapitole prozkoumáme tezi, kterou jsme představili v úvodu, která spočívá v tom, že diktatura, jsouc integrální částí ústavního systému, onoho stavu normality, římské republikánské tradice, a to zcela legální částí, může zároveň vést k nabourání principů republikánské státnosti, což doložíme odpovídajícími historickými epizodami ze starořímských dějin, které spadají do procesu transice konzulátu do principátu. Zohledníme především osobu Lucia Cornelia Sully, jenž poprvé mocně podkopal republikánský charakter starořímské státnosti, ustanoviv časově neomezenou diktaturu coby nelegální a protiústavní absolutní samovládu, byv také ideovým předchůdcem vojenského césarismu (inspirovav mimo jiné také Pompeia). Zohledníme i Gaia Iulia Caesara.

Římský latinský termín *dictator* (od latinského *dicto* — nařizovat, předepisovat) označuje osobu pověřenou speciální mimořádnou mocí (tj. komisaře v termínech Schmitta, nositele jistého mandátu), jež bývala ustanovována ve své funkci po přijetí auspicií konzuly z pověření Senátu.<sup>59</sup> Diktátorské pověření bývalo vyhlášováno konzuly na požadavek Senátu, především za účelem vedení války (*dictatura rei gerendae*) či potlačení vnitřní rebelie (*dictatura seditionis sedandae*).<sup>60</sup> V pozdějších časech (první případ diktatury je datován rokem 501. před Kristem<sup>61</sup>), jak ukazuje Schmitt, počet důvodů zavedení výjimečného stavu diktatury se poněkud rozšířil: (1) organizace lidového shromáždění (*comitiorum habendorum*), (2) náboženská procedura zatlučení hřebíku v chrámu *Iovis Optimi Maximi*, kterou musel vykonávat *praetor maximus*, (3) předsednictví ve vyšetřování, (4) určování veřejných slavností apod.<sup>62</sup> Omezený a mimořádný charakter starořímské diktatury prokazuje ta skutečnost, že výjimečný stav diktátorské vlády byl původně stanovován na šest měsíců.<sup>63</sup> To, že diktátor byl pověřován konkrétním úkolem, jehož naplněním jeho pověření a mimořádná pravomoc zanikala<sup>64</sup>, dosvědčuje komisařský a instrumentální charakter tohoto opatření. Pozoruhodné je

---

<sup>59</sup> Dictatorship. In: *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. Harry Thurston Peck, M. A. Ph.D. New York: Harper & Brothers Publishers, 1898. 509 s.

<sup>60</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 1 s.

<sup>61</sup> Dictatorship. In: *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. 509 s.

<sup>62</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 1-2 s.; LINTOTT, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. New York: Oxford University Press, 1999, reprinted in 2002. 109 s.

<sup>63</sup> Dictatorship. In: *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. 509 s.

<sup>64</sup> Ibid.



také to, že diktátor kombinoval svrchovanou právní a vojenskou moc, byv zcela mimo dosah práva veto tribunů.<sup>65</sup> To poukazuje na další rys: ačkoliv byl diktátor pověřen legálně a na základě platných ústavních principů, diktátorova moc měla extrajudiciální rozměr, načež poukazuje také to, že proti diktátorovi, po ukončení mandátu, nemohla být vznesena žádná právní námitka či obvinění z něčeho, k čemu došlo v průběhu výjimečného stavu.<sup>66</sup>

Jak píše odborník na římské právo a historii Andrew William Lintott v knize *The Constitution of the Roman Republic*, Cicero i Titus Livius považovali diktaturu za důsledek nutnosti nastolit jednotné vojenské velení ve válce<sup>67</sup>, „...ačkoliv Livius také zmiňuje význam diktatury coby prostředku zastrašování plebsu“.<sup>68</sup> Na totéž poukazuje i Schmitt, když píše, že diktatura byla pojímána patricijskou aristokracií coby instrument sebezáchovy *vis-à-vis* demokratickým požadavkům plebejců.<sup>69</sup> Diktatura je podle Schmitta dokonce charakterizována coby *arcanum dominationis aristocratica* (tajemství nadvlády, nadřazenosti aristokracie), coby tajemství moci, její nábožensky podmíněný mysteriózní základ (o významu onoho tajemství, *arcanum imperii*, v kontextu machiavellismu velice výstižně píše Peter S. Donaldson v knize *Machiavelli and Mystery of State*<sup>70</sup>), jenž skrze instituci diktatury zastrašuje lid a vřepuje do něj představu, že proti takové autoritě nemůže uspět žádná provokace.<sup>71</sup>

Zároveň můžeme najít i demokratizující pojetí diktatury coby ztělesnění občansko-republikánské *ctnosti*. Dobrým příkladem takového ztělesnění je zajisté Lucius Quinctius Cincinnatus (*circa* 519 př. n. l. – 430 př. n. l.), jenž vykonával diktátorský úřad dvakrát, stav se ikonickým vzorem oné *ctnosti*, nikoliv odstrašujícím příkladem tyranie a samovlády. Je pozoruhodné, že americké město Cincinnati bylo takto pojmenováno na počest onoho diktátora. Ve svých *Dějínách* Titus Livius líčí, jak oddávající se rolnické činnosti Cincinnatus byl povolán k plnění diktátorských povinností (III, 26), jak zvítězil nad Aequy (III, 28), byl Senátem prohlášen za triumfátora (III, 29), po čemž „šestnáctého dne se Quinctius vzdal diktatury převzaté na šest měsíců“ (III, 29).<sup>72</sup> Cincinnatus tedy (v přímém protikladu vůči Sullovi), byv podle všeho dvakrát diktátorem a nikdy zcela neopustiv politický život, představuje onen občansko-republikánský, specificky římský duch, jimž byla inspirována také instituce diktatury, dokud nedošlo k jejímu, společně s celou republikou, úpadku.

---

<sup>65</sup> Ibid.

<sup>66</sup> Ibid.

<sup>67</sup> LINTOTT, Andrew. 1999. 109 s.

<sup>68</sup> Ibid. 109-110 s.

<sup>69</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 1-2 s.

<sup>70</sup> DONALDSON, Peter S. *Machiavelli and Mystery of State*. New York: Cambridge University Press, Revised ed. edition (August 28, 1992), 111-141 s.

<sup>71</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 12 s.

<sup>72</sup> LIVIUS. *Dějiny I*. Vydání I. Praha: Svoboda, 1971, 260 s. Antická knihovna, svazek 11.

## 2.2. Diktatura ukončuje republiku

Jak jsme již naznačovali, hrozba toho, že republikánská diktatura zruší republiku, je zakotvena v samotné povaze neomezené, mimořádné, absolutní autokratické moci. K takovému zrušení došlo i v případě Římské republiky. Na onu hrozbu, jež je neodmyslitelnou součástí instituce diktatury, poukazují s odvoláním na Schmitta Hoelzl a Ward v překladatelském úvodu *Diktatury*, když pokládají otázku: „kdy diktátorská intervence se stává totalitarismem?“<sup>73</sup> Nehledě na očividnou nevhodnost a nepřesnost termínu „totalitarismus“, jde o velice důležitou otázku. Nám je nabízena následující odpověď: „kdykoliv rozpad separace legislativní, soudní a exekutivní moci vede k jejich převzetí jedním aktérem a trvání jasně vymizené doby diktatury se stává neomezeným“.<sup>74</sup> Velmi pregnanční definice. K negaci republikánské povahy diktatury dochází, když ona mimořádná vláda přestává být časově omezenou, když si *de facto* usurpuje legislativní a judiciální autoritu a funkci, vycházejíc za hranice nastavené mandátem, stávajíc se tedy nelegální a protiústavní. Hlavními případy jsou diktatury Sully a Caesara, které překročily časově omezenou povahu diktátorského pověření, byvše antirepublikánskými a protiústavními.<sup>75</sup> Diktatura pozbývá svého komisařského charakteru, když jasná a precizní, faktická a legální hranice mezi suverénem a jeho pověřencem (komisařem) se rozmývá.

Na potenciálně nebezpečnou a zrádnou stránku komisařské diktatury velmi trefně poukazuje i Bodin, když píše, že v demokraciích (*popular states*) a aristokraciích obecně vládne obava z toho, že komisaři získají dosti moci na to, aby zrušili svobodu, tj. zrušili republikánskou povahu státu.<sup>76</sup> Jako příklady uvádí Bodin decemvirát<sup>77</sup>, o jehož zneužití moci nás informuje v *Dějínách* (III, 32-54) Livius.<sup>78</sup> Avšak decemvirát vznikl jako jistá zvláštnost v rámci římské ústavy, diktatura však byla její integrální součástí od počátku (republiky), obnášejíc obdobnou hrozbu negace republiky v budoucnosti.

## 2.3. Lucius Cornelius Sulla

Prvním historicky významným případem zhroucení komisařské diktatury a ohrožení zá-

---

<sup>73</sup> SCHMITT, Carl. 2014. xxvi s.

<sup>74</sup> Ibid.

<sup>75</sup> Dictatorship. In: *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. 510 s.

<sup>76</sup> BODIN, Jean. 2009. 121-122 s.

<sup>77</sup> Ibid. 121 s.

<sup>78</sup> LIVIUS. 1971. 263-295 s.

kladu republikánské ústavy byla epizoda se Sullou. Římský vojevůdce a státník, vůdce optimátů Lucius Cornelius Sulla (138 — 78 před Kristem) poprvé vstoupil s armádou do Říma v roce 87 před Kristem, v podstatě šlo o získání města silou zbraní v rámci politického konfliktu, jenž se stal občanskou válkou, s Gaiem Mariem, hlavním rivalem Sully. Poprvé došlo k tak rozsáhlému vojensko-politickému zákroku, když pod vedením Sully do Říma vstoupilo šest legií, aby silou zbraní zajistily nadvládu svého vůdce a jeho společníků v Senátu. Vstup do města se obešel bez zvláštních vojenských úsilí, Gaius Marius s rodinou a stoupenci prchnul z města. Tehdy Sulla postupoval zdrženlivě, ušetřiv město a jeho obyvatelstvo, o život však přišel Sulpicius Rufus, jenž nejrázněji vystupoval a jednal proti Sullovi v Senátu.<sup>79</sup> „Poprvé v dějinách Říma tak vlastní vojsko dobylo a obsadilo hlavní město, poprvé mu svou vůli diktoval vojevůdce“.<sup>80</sup> Tím byl vytvořen precedent, jenž v budoucnosti se přerostl do jisté antirepublikánské, duchem i činem, protiústavní, diktátorsko-caesaristické politické tradice a praxe.

Ovšem, jak poukazuje profesor Karl Christ, tato epizoda byla pro Sullu a jeho legie pouze nepříjemným vnitropolitickým zdržením, neboť jejich skutečný zájem spočíval ve válce s pontským králem Mithridatem VI., jež začala, po provedení Sullou menších politických úprav a opatření v Římě, v roce 87. před Kristem.<sup>81</sup> Jakmile opustil Sulla se svým vojskem Řím, vydav se na výpravu proti Pontskému království, vnitřní opozice aktivovala svá úsilí a vzápětí Gaius Marius a (další populár) Lucius Cornelius Cinna vstoupili do Říma, ihned zahájiv tvrdou persekuci stoupenců Sully. Po ukončení čistek (jež zahrnovaly vyplenění domova Sully a konfiskaci jeho majetku) byli Cinna a Marius na rok 86. př. n. l. jmenováni konzuly, Marius se však nedožil konce mandátu, zahynuv 13. ledna onoho roku, po čemž následovalo takzvané *dominatio Cinnae*<sup>82</sup> — svrchovanost zbyvšího konzula —, které se také vyznačovalo, zcela v souladu s atmosférou rozkladu pozdní Republiky, značně protiústavním charakterem. Ponechávajíc stranou zákroky a reformy z období vlády Cinny, stejně jako válku s Mithridatem VI. (jejíž průběh byl silně komplikován snahou populárů neutralizovat Sullu, znemožnit uskutečnění jeho politických ambicí), řekneme jen to, že válka skončila vojenským vítězstvím Říma, především díky operacím Sully, úspěšným zadrženým pontské expanze do Řecka a izolací Mithridata v Malé Asii v roce 85 př. n. l.

Zcela pochopitelně ukončení vnější války znovuotevřelo téma vnitropolitického soupe-

---

<sup>79</sup> Sulla. In: *Dictionary of Greek and Roman Bibliography and Mythology*. William Smith. Boston: Little, Brown, and Company, 1870. 936 s. Volume III.

<sup>80</sup> CHRIST, Karl. *Krise a zánik Římské republiky*. Vydání I. Praha: Vyšehrad, 2010. 157 s.

<sup>81</sup> Ibid. 158 s.

<sup>82</sup> Ibid.

ření mezi optimáty a populáry v Římě, nadto všem bylo jasné, že Sulla bude usilovat o potrestání svých nepřátel za jejich reakci na jeho první dobytí Říma v roce 87 př. n. l. Jediným vyústěním této situace mohla být občanská válka. Zatímco po vítězství nad Mithridatem, odvážel Sulla do Itálie řecká umělecká díla a nechával se zasvětit do eleusínských mystérií, jeho nepřátele v Itálii (Cinna padnul v důsledku vojenského povstání, v jeho věci však pokračovali jeho političtí dědicové — Gaius Norbanus a Lucius Cornelius Asiagenus, jež byli jmenováni konzuly na rok 83 př. n. l.<sup>83</sup>) shromáždili proti němu velice početné, na dobové poměry, síly: údajně, jak píše profesor Christ, sto tisíc mužů.<sup>84</sup> Avšak Sullovo vojsko mělo své výhody: „strana populárů neměla nikoho s dostačujícím vlivem a vojenskou reputací, kdo by mohl převzít nejvyšší velení ve válce; jejich mnohé jednotky byly rozházeny po Itálii v různých armádách, pod velením různých generálů; vojáci neměli jistotu ve svých velitelích, neměli žádné zanícení pro svoji věc; důsledkem bylo to, že celé oddíly desertovaly k Sullovi při první příležitosti. Vojáci Sully, na druhou stranu, byli veteráni, kteří často společně bojovali a získali jistotu v sobě a ve svém veliteli, kterou častá vítězství vždy poskytují vojákům“.<sup>85</sup> 2. listopadu roku 82 př. n. l. v bitvě na severovýchodě Říma, u Collinské brány, Sullova armáda dosáhla zdrcujícího vítězství, čímž osud války byl rozhodnut.<sup>86</sup> Následovaly popravy zajatců a totální čistky odpůrců Sully z okruhu stoupenců již zesnulého Gaia Maria, jehož ostatky byly exhumovány a vrženy do řeky.<sup>87</sup> Jak poukazují M. Cary a H. H. Scullard, Sullova zvěrstva, proskripční teror, zastínil i zločiny Maria.<sup>88</sup>

Senátorům pochopitelně nezbývalo nic jiného, než uznat vládu Sully, která tentokrát byla nastolena nejen vojenskou silou, nýbrž také prostřednictvím krveprolití, občanského konfliktu a nevídaně rozsáhlých represálií. Stoupenec Sully Lucius Valerius Flaccus byl pod nátlakem zvolen mezikrálem (*interrex*), což umožnilo právní formalizaci všech Sullových nařízení.<sup>89</sup> Sulla také prohlásil, že politická situace je příliš nestabilní, tudíž jmenování konzulů nemůže proběhnout, v čemž se ozřejmuje skutečnost neústavního charakteru jeho vlády — nejasa pověřen legální institucí, Sulla, nejasa ani z legálního hlediska suverénem, *de facto* usurpoval diktátorskou moc, smísiv ji s mocí suveréna. Sulla byl prohlášen za diktátora z vlastní vůle, nikoliv z pověření nadřazené legální instance, čímž došlo k porušení centrální zásady

---

<sup>83</sup> Ibid. 171 s.

<sup>84</sup> Ibid.

<sup>85</sup> Sulla. In: *Dictionary of Greek and Roman Bibliography and Mythology*. 937 s.

<sup>86</sup> CHRIST, Karl. 2010. 172 s.

<sup>87</sup> Ibid. 173 s.

<sup>88</sup> CARY, Max. SCULLARD, Howard. *A History of Rome: Down to the Reign of Constantine*. Third Edition. London: The MacMillan Press LTD, 1975. 234 s.

<sup>89</sup> CHRIST, Karl. 2010. 173 s.

komisařské diktatury, formálně byl Sulla prohlášen diktátorem, avšak *de facto* (vzhledem k loutkovému mezikráli) z vlastní vůle, přesněji z *vlastního pověření*. Ustanovení této diktatury bylo ospravedlněno v následujících termínech: *dictator legibus scribundis et rei publicae constituendae* (diktátor pověřený sepisováním zákonů a organizací republiky), z čehož je také patrná negace rozdělení moci (mezi exekutivou a legislativou), což jest porušením zásad komisařské diktatury. Antirepublikánský a protiústavní charakter tohoto opatření je zřejmý.

Jak velice trefně poznamenává profesor Christ: „Tím měl Řím asi po sto dvaceti letech opět diktátora. Avšak se starou diktaturou klasické římské republiky měla Sullova diktatura společný pouze název a vnější formy <...> Nový diktátor Sulla dostal právo vydávat zákony i bez součinnosti římského lidu a senátu, právo, kterého však, pokud je známo, nevyužil. Avšak zásadní rozdíl oproti všem dřívějším diktátorům spočíval v tom, že časové vymezení diktatury bylo zcela na uvážení samotného diktátora. I zde se však mělo ukázat, že Sulla své kompetence nepřekročil a diktaturu složil podstatně dříve, než jeho přátelé i nepřátelé čekali. V principu však zde bylo prolomeno úzké časové vymezení diktatury — dříve prakticky pouze na letní půlrok, připadající v úvahu pro vedení války, anebo na úzce vymezený úkol — a nyní se zde ukázala cesta, jež měla později za Caesara vést k iteracím diktatury a nakonec diktátoru doživotnímu — *dictator perpetuo*.“<sup>90</sup> Nehledě na to, jak naložil Sulla se svou nově definovanou a nastolenou diktátorskou mocí, došlo ke zcela zásadnímu *prolomení* původního významu a podoby republikánské diktatury, k nabourání jejího republikánského a, v termínech Schmitta, komisařského charakteru, byl položen precedent, jenž bude mít zásadní dopad v budoucnu.

Ačkoliv se můžeme setkat i se shovívavějšími hodnoceními oné „revoluce Sully“, které nezaostřují antirepublikánský charakter jeho diktatury, poukazujícími na složení moci *et cetera*<sup>91</sup>, fundamentálně podvrtný (pro republikánskou tradici a z ní vyplývající chápání diktatury, totiž komisařské) charakter Sullových novot se zdá být zřejmým. Na druhou stranu, M. Cary a H. H. Scullard nazývají Sullovu diktaturu „dočasnou monarchií“.<sup>92</sup> Ačkoliv, jak ukazuje Christ, Sulla je často považován za „věrného zastávce aristokracie“ (podle Niebuhra, Mommsena i samotného Christa: „[Sulla] neznal v politice žádný jiný cíl než naprostou a důslednou restaurací římského aristokratického státu“<sup>93</sup>), Ranke, podle Christa, tvrdí, že „byl Sulla spojen mnohem silněji s fenoménem monarchie. Pro Rankeho představoval s jistými výhradami „prvního monarchu republikánského Říma““.<sup>94</sup> Ať je tomu jakkoli, jediná věc zů-

---

<sup>90</sup> Ibid. 173-174 s.

<sup>91</sup> SYME, Ronald. *The Roman Revolution*. First Edition. Oxford: The Clarendon Press, 1939. 47 s.

<sup>92</sup> CARY, Max. SCULLARD, Howard. 1975. 230 s.

<sup>93</sup> CHRIST, Karl. 2010. 183 s.

<sup>94</sup> Ibid.

stává jistou: republikánsko-komisařské principy starořímské diktatury byly silně nabourány, otevřela se brána pro následující, ještě radikálnější, revizi těchto principů, což v konečném důsledku vedlo ke krachu republiky a nastolení císařství. V roce 79 před Kristem Sulla, pod nátlakem vzestupu Pompeia, složil diktátorskou moc, stáhnul se do osobního života, po čemž byla obnovena vláda konzulů. Dobrovolný odchod profesor Christ připisuje spíše jeho „veskrze aristokratickému naturelu“.<sup>95</sup> V roce 78 před Kristem Sulla umřel.<sup>96</sup>

## 2.4. Gaius Iulius Caesar

Doufajíce, že nám bude odpuštěno opomenutí událostí, jež předcházely ustanovení Caesarovy diktatury (jeho první konzulát, triumvirát, Galská válka, občanská válka *et cetera*) a rovněž událostí, které bezprostředně ji následovaly (Březnové idy) a ústily do nastolení principátu za Oktaviána Augusta, přejdeme rovnou k rozboru historických okolností Caesarovy diktatury a její povahy.

Jak píše Ronald Syme v knize *The Roman Revolution*, pozorovateli by se mohlo zdát, že události, jež předcházely ustanovení Caesarovy diktatury, jeho četná vítězství ve válce proti Galům a následovně vnitřním nepřátelům, probíhaly, jako kdyby nastolení monarchie bylo jakýmsi způsobem predestinováno.<sup>97</sup> V jistém smyslu pád republiky byl skutečně predestinován jak objektivními, tak i subjektivními faktory, nabouráním a rozkladem republikánských institucí, mimo jiné zapříčiněním Sully, jenž ve snaze za každou cenu spasit aristokratickou povahu státu, se stal jakousi quasi-monarchickou postavou, vytvořiv precedent pro formy diktatury, které zřejmě přesahují klasický římský republikánsko-komisařský rámeček. Výchozím bodem ustanovení diktatury, lépe řečeno *základem* politických ambic Gaia Iulia bylo jeho vítězství u Thapsu v roce 46 před n. l.<sup>98</sup>, kde populárové pod velením Caesara definitivně porazili optimáty, které vedl Matellus Scipio, čímž občanská válka (49 př. n. l. — 45 př. n. l.) skončila definitivním vítězstvím Caesara a neuvěřitelnou konsolidací moci v rukou jedné osoby. Dalším faktorem byla podpora ze strany elitních kruhů patricijské aristokracie, mnohých velice prominentních a schopných římských šlechticů, „květu Itálie“, jak píše Syme.<sup>99</sup> Velice zajímavé a mnohé vysvětlující povšimnutí profesora Christa: „Římská nobilita Caesarovi v roce 49 př. n. l. nepřiznala právo na zachování jeho *dignitas* v římském státě, jež bylo i

---

<sup>95</sup> Ibid. 181-182 s.

<sup>96</sup> Ibid. 182 s.

<sup>97</sup> SYME, Ronald. 1939. 47 p.

<sup>98</sup> CHRIST, Karl. 2010. 292 s.

<sup>99</sup> SYME, Ronald. 1939. 51 p.

podle starých římských šlechtických kritérií zcela legitimní, a že právě ona ho přinutila porušovat zákony“.<sup>100</sup> Snad třetím rozhodujícím faktorem, kromě vojenských vítězství, *fortuna Caesaris*, podpory skupiny prominentních a mocných patriciů, averze a odporu jiných, byla ona slavná *clementia Caesaris* (Caesarova milost vůči politickým odpůrcům)<sup>101</sup> a *animi magnitudo*<sup>102</sup> (velkodušnost). Jak o Caesarovi velice přesně píše Ronald Syme: „Sulla, ale nepostrádající *clementiae*, Gracchus, ale bez revolučního programu <...> Jeho vláda začala jako triumf jedné ze stran v občanské válce: uvalil na sebe úkol překonání frakcionalismu, konaje to, vykoval vlastní zkázu. Zastánce lidu, musel jako Sulla potlačit práva lidu“.<sup>103</sup>

Je pozoruhodné, že ještě před vítězstvím v občanské válce Caesar zastával úřad diktátora dvakrát: v roce 49 před n. l. a v roce 47 před n. l. po bitvě u Farsálu<sup>104</sup>. „V roce 46 mu byla po návrtu z provincie Afrika přislíbena diktatura už na deset let, jednalo se zde ovšem o sled deseti ročních diktatur, to znamenalo, že se diktatura musela vždy na konci roku složit a potom znovu přijmout, takže tradiční časové omezení diktatury zůstalo formálně zaručeno stejně jako dříve“.<sup>105</sup> Ačkoliv takovým zůstalo *in forma*, v podstatě šlo o způsoby „propašovat“ nový rozměr diktatury do formálně-legálního ústavního systému. Nakonec byly takové pokusy, polovičaté postupy zanechány v roce 45 př. n. l., když Senát uznal doživotní diktaturu Gaia Iulia, jenž od této doby byl *dictator perpetuo*.<sup>106</sup> Tím Římská republika *de facto* zaniká. „Tím vším [na mysli má profesor Christ různá Caesarova politická i symbolická opatření — G. I.] bylo řečeno, že Caesarova diktatura roku 44 př. n. l. má s diktaturou klasické republiky, jež se svěřovaly vždy jen na krátkou, omezenou dobu nebo pro omezené úkoly, společné už jen jméno <...> Caesar se nyní stal *de facto* samovládce, monarchou či tyranem“.<sup>107</sup> Samovládce — jistě. Monarchou? Ne zcela, ačkoliv postavení Caesara se začíná výrazně blížit panovníckému, nechybí ani prvky náboženské legitimace jeho moci, nezapomínejme však, že Caesar nedovolil Senátu ohlásit návrh na udělení jemu titulu krále (*rex*).<sup>108</sup> Gaius Iulius zcela otevřeně odmítal oslovení *rex*: „Caesar jsem, nejsem král“.<sup>109</sup> Tu se však dostáváme k velice jemným rozdílům. Tyranem? Nikoliv, ani ve starořeckém, ani v moderním smyslu slova. Caesarův režim snad můžeme označit za hybridní, jeho klasifikace však není našim zájmem. Cae-

---

<sup>100</sup> CHRIST, Karl. 2010. 292 s.

<sup>101</sup> Ibid.

<sup>102</sup> SYME, Ronald. 1939. 51 p.

<sup>103</sup> Ibid.

<sup>104</sup> CHRIST, Karl. 2010. 293 s.

<sup>105</sup> Ibid.

<sup>106</sup> Ibid.

<sup>107</sup> Ibid.

<sup>108</sup> Ibid. 296 s.

<sup>109</sup> Ibid. 297 s.

sar se stal suverénním diktátorem (což je o to přesvědčivější, když uvážíme jeho populistickou, v klasickém smyslu slova, pozici, čemuž také odpovídá udělení přízviska *Liberator*, jež má poněkud republikánský nádech<sup>110</sup>). Z diktátora-komisaře se stal suverén.

Konkrétní politicko-ústavní a symbolické aspekty této transformace dokládá Karl Christ: (1) svěřením cenzorských funkcí, (2) právo navrhopvat k volbě zvláštní magistráty, (3) stal se prvním senátorem (*princeps senatus*), dostal právo sedět na kurulském křesle (*sella curulis*) a být vyslyšen vždy jako první, (4) získal právo dávat znamení zahajující hry v cirku, (5) v kapitolském chrámu se vyskytla socha Caesara, u jehož nohou ležela zeměkoule, (6) Caesar získal právo používat imperátorský titul, (7) „bylo ustanoveno, že při *pompa circensis*, tradičním procesí se sochami bohů, se má nosit i Caesarova socha ze slonoviny“<sup>111</sup>, (8) v chrámu na Kvirinálu byla vystavena socha Caesara s nápisem *Deo invicto* („Neporaženému bohu“), „další pak na Kapitolu mezi starými římskými králi“<sup>112</sup>, (9) byla dokonce zavedena přísaha na Caesarův *genius*, nový panovník získal právo nosit královské purpurové roucho, (10) zavedení oficiálního pojmu *divus Iulius* (božský Iulius) *etc., etc., etc.*<sup>113</sup> Z tohoto neúplného výčtu novot, z nichž většina byla zcela nevídaná a bezprecedentní, plyne pochopení toho, jak radikální transformaci způsobil Gaius Iulius, a také toho, že z doživotní diktatury, která nastolila caesarismus coby poměrně unikátní formu samovlády, naprosto vymizela podstata (a dokonce i forma) římského republikánství. Někdejší nástroj ochrany republiky se stal jejím koncem, proměnil se do typu moci, jenž skutečně měl s původní republikánsko-komisařskou diktaturou společný jen název.

Tato transice, jak píše Ronald Syme, nebyla revoluční<sup>114</sup>, nebyla však ani reakční, alespoň v tom smyslu, že zavedla zcela nový politický řád, odlišný od archaické římské královlády i klasické konzulsko-senátní aristokratické republiky. Lze snad spekulovat o tom, zda byla ona, Caesarem dokončená, transformace skutečně predestinována povahou starořímské ústavy a objektivního vývoje dějin. „Predestinace“ je asi příliš silné slovo, zůstává nicméně faktem, že samotná instituce personifikované, neomezené, extrajudiciální moci, jakkoli užitečnou a efektivní může být pro zachování řádu, vždy obnáší hrozbu zneužití ze strany toho, kdo by chtěl onen řád pozměnit, alespoň výměnou postavení komisaře za dignitu suveréna, v čemž, mimo jiné, spočívá smysl přechodu od klasické republikánsko-komisařské diktatury k caesarismu.

---

<sup>110</sup> Ibid. 295 s.

<sup>111</sup> Ibid.

<sup>112</sup> Ibid.

<sup>113</sup> Ibid. 294-295 s.

<sup>114</sup> SYME, Ronald. 1939. 52 p.



### 3. Moderní doba a nová podoba komisařství

#### 3.1. Nemožnost komisařské diktatury v klasickém pojetí

Nyní se zaměříme na osud komisařské diktatury v moderní době. Naše teze pro třetí kapitolu spočívá v tom, že struktura moderního státu znemožňuje komisařskou diktaturu v klasickém pojetí, abychom toto tvrzení specifikovali, řekneme, že je znemožněna komisařská diktatura v pojetí (1) republikánském, neboť republikánská diktatura se v moderní době stává diktaturou suverénní, jak ukazuje Schmitt<sup>115</sup>, konceptuálně díky Rousseauovi, operativně díky Francouzské revoluci; (2) a pak v legalistickém pojetí, což znamená, že v rámci moderního státu zaniká možnost ústavně a legálně zakotveného pověření nějaké osoby diktátorskou mocí, jak tomu bylo v Římě. Zároveň, přetrvává jistý „duch“ či „pathos“, *intence* komisařství, jistá ambice obnovení ztraceného stavu normality, znovunastolení starých poměrů. V tomto smyslu komisařství přechází z *oblasti republikánské a legalistické* do *oblasti konzervativně-kontrarevoluční (monarchické dokonce) a ideologické*.

Naším příkladem bude Francisco Franco, jehož diktatura nebyla komisařskou z legálního hlediska (neboť nedošlo k formálnímu, ústavně a právně zajištěnému pověření ze strany suveréna, také Francova diktatura neodpovídala mnohým rysům komisařské diktatury, které jsme již vytýčili), nebyla ani republikánskou, nýbrž monarchistickou ve své intenci, ve velké míře i ve své formě. Z legalistického hlediska by snad bylo možné mluvit o *samozvnaném komisařství*. Republikánská diktatura se pak z komisařské stává suverénní, jak přesvědčivě ukazuje Schmitt.<sup>116</sup> Avšak jisté komisařské rysy se zachovávají, především rysy ideologické, které se promítají do oné konzervativně-kontrarevoluční ambice obnovit někdejší řád, starý pořádek nahlovaný revolucí. V tomto smyslu můžeme mluvit, na základě úvah Schmitta, o tom, že komisařská diktatura vymizela ve své klasické republikánské a legalistické podobě, vtěliv se do nové podoby, totiž konzervativně-kontrarevoluční, zatímco onen republikanismus byl v té či oné míře zděděn diktaturou suverénní a revoluční.

Moderní stát, jenž je postaven na filosofickém základu osvícenského racionalismu<sup>117</sup>, znemožňuje aplikaci komisařské diktatury v její standardní republikánsko-legalistické podobě. Schmitt uvádí několik důvodů. Zaprvé onen osvícenský racionalismus odmítá představu

---

<sup>115</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 80-112 s.

<sup>116</sup> Ibid.

<sup>117</sup> MCCLELLAND, J. S. 2005. 282-283 s.

výjimečného stavu (jenž je podle Schmitt sekularizovanou verzí zázraku)<sup>118</sup>, tam, kde není myslitelný výjimečný stav, nejsou možné ani mimořádné prostředky, jenž onen stav vyžaduje ke svému překonání. Komisařská diktatura coby *modus operandi* v rámci výjimečného stavu tedy odpadá. Personifikovaná, mimořádná, extrajudiciální komisařská diktátorská moc je nahrazena výjimečným stavem, stavem ohrožení státu, nouzovým stavem atd., které však jsou zvláštními *modalitami* ústavní normality, v nichž nedochází k pověření speciální osoby, které náleží mimořádné diktátorské pravomoci. Za druhé, jak ukazuje Schmitt v *Politické teologii*<sup>119</sup>, suverén je paralyzován v tom, co se týká možností jeho zásahu do právního řádu (osvícenský racionalismus „odmítá i bezprostřední zásah suveréna do platného právního řádu“<sup>120</sup>), čímž odpadá i komisařská diktatura coby snad nejdrastičtější způsob takového zásahu. Navíc principy komisařské diktatury nejsou slučitelné s lidovým pověřením, tj. delegativními institucemi.<sup>121</sup>

Další aspekt, na nějž precizně poukazuje Schmitt, se týká *volonté générale*. Jde, jak píše Schmitt, o to, že všeobecný charakter zákona spočívá v tom, že „nezná individualitu“ (zatímco komisařská diktatura je nerozlučně spojena s onou „individualitou“: v otázce důvodu vyhlášení, a rovněž v otázce pověřené osoby), jsa bezvýhradně platným, stejně jako zákon přirozený.<sup>122</sup> V rámci takového ideového nastavení uplatnění principů komisařské diktatury se zdá být nanejvýš problematickým. Toto pojetí universální povahy zákona, zjevné, podle Schmitta, u Montesquieu a Rousseaua, má hlubší filosofický základ, totiž osvícenský racionalismus, přesněji řečeno karteziánskou redukci Boha ba *volonté générale* s tím, že „každá partikularita je cizí jeho [Boha] přirozenosti“.<sup>123</sup> Schmitt poznamenává, že sekularizována politická interpretace tohoto pojetí se vyvinula do představy, že „státu je povoleno ustanovování pouze abstraktních a universálních pravidel — zákonů; konkrétní individuální případ může být rozhodnut pouze skrze subsumpci podle universálního zákona, nikoliv přímo skrze zákon. Tato koncepce práva spojena s různými jinými idejemi, je obzvlášť evidentní u Rousseaua“.<sup>124</sup>

Uvažme také, že taková koncepce práva je spojena se zvláštní koncepcí suverenity, jež spočívá v představě, že lid se stává vlastním zákonodárcem, když se shromažďuje do jednoty, která je nyní nositelkou oné suverenity.<sup>125</sup> Tudíž, suverenita nyní spočívá v republikánsky or-

---

<sup>118</sup> SCHMITT, Carl. 2002. 31 s.

<sup>119</sup> Ibid.

<sup>120</sup> Ibid.

<sup>121</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 121 s.

<sup>122</sup> Ibid. 88 s.

<sup>123</sup> Ibid.

<sup>124</sup> Ibid. 88-89 s.

<sup>125</sup> MCCLELLAND, J. S. 2005. 280 s.

ganizovaném lidu, vladař, byv dříve suverénem, se stává komisařem lidového shromáždění (suveréna), což vytváří konceptuální základ diktatury suverénní.

S odvoláním na Gabriela Bonnota de Mably Schmitt formuluje nanejvýš důležitou tezi: pro Mably diktátor je postavou větší (co do mimořádné koncentrace moci) nežli král, neboť v jeho pojetí, jež je striktně v opozici vůči komisařskému konceptu, diktatura neguje funkci všech ostatních úřadů, absorbuje tedy do sebe celou strukturu rozložení moci. Je to v rozporu s Machiavellim, pro nějž, jak jsme již viděli, pokračování činnosti řádných magistrátů zajišťuje kontrolovanou a komisařskou povahu diktatury. „Mablyho chápání [diktatury — G. I.] reflektuje přechod k novému konceptu diktatury: stává se absolutní mocí [obzvlášť je-li spojena s ideou lidové suverenity — G. I.], jež převyšuje veškeré existující autority. Již nemůžeme mluvit o nejvyšším velení ve válce či o potlačení rebelie, což standardní koncept komisařské diktatury dovoluje. Za účelem ospravedlnění diktatury, Mably tvrdil, že diktatura musí přijít, protože zákony se postupně opotřebovávají a korupce začíná být příliš rozsáhlou. Pochopitelně se mu diktátor jevil jako jakýsi komisař reformování s neomezenou mocí nad celou ústavní organizací státu. Spojí-li jeden Mablyho koncept diktatury s výše zmíněnou tezí, že během revoluce představitelé lidu se musí chopit exekutivní moci, dojdeme k diktatuře, kterou Národní konvent vykonával ve jménu lidu. Toto již není komisařskou diktaturou reformování, nýbrž suverénní diktaturou revoluce.“<sup>126</sup> Poukaz na revoluční charakter suverénní diktatury je také spojen s jejím projektovým charakterem: zatímco komisařská diktatura je reakční, neboť reaguje na vnější podnět (a tuto reakční povahu převezme i nové, konzervativně-kontrarevoluční komisařství), suverénní diktatura je aktivní, neboť sleduje nějaký cíl v budoucnosti, prostředkem jehož realizace jest.

V tom, co bylo řečeno, se ozřejmuje přechod od komisařské diktatury k té suverénní a ta skutečnost, že klasická komisařská diktatura pozbývá svých základů, transformujíc se nové podoby, jež je prosta republikánského odkazu a ústavně-právního zakotvení. Dodejme k tomu další, nanejvýš důležitý postřeh. Na základě Schmittovy expozice<sup>127</sup> je z Rousseaua patrné, že v jeho konceptu dochází ke klíčovému zvratu klasické koncepce pověření (čím se mimo jiné vysvětluje nemožnost klasického komisařství v moderním státě): *zde vladař (prince) se stává komisařem lidu, jenž se stává suverénem.*<sup>128</sup> Což je zjevným obrácením proporcí, které panují v klasickém pojetí komisařské diktatury. Komisař je nyní ten, kdo rozhoduje a jedná, jsa pověřen lidem, jenž také rozhoduje — o tom, koho pověřit, komu svěřit, delegovat, onu suver-

---

<sup>126</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 96 s.

<sup>127</sup> Ibid. 101-108 s.

<sup>128</sup> Ibid. 108 s.

nitou, přitom, že sám lid je *zdrojem* této suverenity. Toto pojetí pak může vyústit do dvou velmi odlišných modelů: první je demokratický, lid-suverén vkládá výkon své suverenity (deleguje ji) do jisté reprezentativní instituce, která je pověřena legislativní (parlament) a exekutivní mocí (vláda). To je demokratické delegativně-reprezentativní vyústění lidové suverenity, Schmitt však odepírá Rousseauovi vztah k tomuto modelu, poukazuje na absolutistické vyústění, které je tím druhým.<sup>129</sup>

Legislativec, navrhuující v souladu s obecnou vůlí, předchází diktátorovi, který uplatňuje zákonodárnou vůlí, jež je v souladu s vůlí obecnou<sup>130</sup>. Zákonodárce, podle Rousseaua, není „úřad, není to svrchovaná moc. Toto postavení, které dává ústavu republice, nevchází do její ústavy; je to zvláštní a vyšší funkce, která nemá nic společného s lidským panováním; neboť jestliže ten, kdo rozkazuje lidem, nemá rozkazovati zákonům, nemá ten, kdo rozkazuje zákonům zase rozkazovati lidem“.<sup>131</sup> Legislativec „Náčrtává rozumný zákon, ale schválení vychází jedině z *la volonté générale*“.<sup>132</sup>

Jak se to ale týká komisařské diktatury? Jak píše Schmitt, „obsahem činnosti legislativce je právo [*Recht*], avšak prosté legální síly: je to bezmocné právo. Diktatura je všemohoucnost bez práva [*Gesetz*]: je to bezzákonné právo“.<sup>133</sup> Protimluv v tom, co se týká bezmocného práva a bezprávné moci, jak píše Schmitt, je tak silný, že dochází k převrácení poměru, totiž tomu, že legislativec, coby nositel práva, stojí mimo stát, zatímco diktátor, obdařený koncentrovanou mocí, se ocitá mimo právo, jsa v mezích státu. „Legislativec není ničím než právem, jež nebylo konstituováno; diktátor — nic jiného než konstituovaná moc“.<sup>134</sup> A dále, to nejdůležitější: „Když vzniká vztah, jenž umožňuje poskytnout legislativci moc diktátora, vytvořit diktatoriálního legislativce a ústavního diktátora [*constitutional dictator*], tehdy komisařská diktatura se stává diktaturou suverénní. Tento vztah přinese idea, jež v podstatě je důsledkem Rousseauovy *Společenské smlouvy*, ačkoliv ji nenazývá zvláštní mocí: *le pouvoir constituant* [constituting power]“.<sup>135</sup> V tomto smyslu legalistický a republikánský aspekt je absorbován suverénní diktaturou, do které se transformovala ta komisařská.

Nicméně komisařská *intence*, reakční (či reagující), kontrarevoluční, restaurátorská, odkazující na ideu pověření v nejširším, nikoliv pouze legálně-procedurálním, smyslu, pozbyví

---

<sup>129</sup> Ibid. 109 s.

<sup>130</sup> ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2002. 51-52 s.

<sup>131</sup> Ibid.

<sup>132</sup> SCHMITT, Carl. 2014. 109 s.

<sup>133</sup> Ibid. 110 s.

<sup>134</sup> Ibid.

<sup>135</sup> Ibid. 110-111 s.

své republikánské a legálně-ústavní povahy, získává v moderní době novou podobu. Vyjevuje se opět na základě restauračního, reagujícího a reakčního, konzervativního a, jak ukážeme v následující podkapitole, regeneracionistického politického i světonázorového (ideově-hodnotového) *reflexu* či *instinktu* v nové formě, kterou jsme nazvali reakčně-konzervativní, jež je v souladu s „duchem“, jimž je prostoupena ona komisařská diktátorská intence. Jde o duch zachování, obnovy, znovunastolení, spásy toho, co bylo dřív, a co diktatura musí navrátit. *Je to pověření historické, náboženské, ideologické či jiné mise*. Ona intence, zachovávající, reagující, bránící zavedené normy a struktury reflex či instinkt, jenž v Římě měl ústavně-legální zakotvení, nyní nabývá zcela odlišnou podobu, totiž ideologickou.

### 3.2. Francisco Franco a konzervativně-reakční komisařství

13. září roku 1923 došlo ve Španělsku ke státnímu převratu, v jehož důsledku byla nastolena diktatura generála Miguela Primo de Rivery pod tradičním heslem *Vlast, Víra, Monarchie*.<sup>136</sup> Primo de Rivera „Rozpustil parlament, zakázal politické strany, ústavu prohlásil za neplatnou a do čela země postavil tzv. Vojenské direktorium“.<sup>137</sup> „Sedm let ve Španělsku vládl režim, který není snadné definovat. Nepochybně bychom v něm mohli najít mnoho ‚regeneracionistických‘ prvků, neboť také diktátor Rivera toužil nepochybně zemi obrodit...“<sup>138</sup> V tomto námětu „regeneracionismu“ se rýsuje silueta toho, co jsme pojmenovali konzervativně-reakčním komisařstvím, v němž se nezachovává ani republikánský charakter, ani legálně-ústavní rámec, nýbrž *komisařská intence obrody* (spásy, zachování, znovunastolení) ohroženého, nahlodaného či negovaného starého řádu, onoho odvěkého *mos maiorum*, toho „správného“ charakteru státu, klerikálního, aristokratického (či přesněji elitářského) a monarchického (či alespoň etatistického). V tom se konzervativně-reakční komisařství blíží historické misi Lucia Cornelia Sully. Jestliže „[Sulla] neznal v politice žádný jiný cíl než naprostou a důslednou restauraci římského aristokratického státu“<sup>139</sup>, pak Franco neznal v politice žádný jiný cíl než naprostou a důslednou restauraci španělského monarchického katolického státu.

Za diktatury Primo de Rivery dochází k zachování a upevňování konzervativních poměrů. „Svému režimu vtiskl také nacionálně katolickou pečeť, která byla později nejjasnějším znakem frankismu“.<sup>140</sup> Kromě společného politického reflexu, totiž „regeneracionismu“, který

<sup>136</sup> CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005. Stručná historie státu. 137 s.

<sup>137</sup> *Ibid.*

<sup>138</sup> *Ibid.* 137-138 s.

<sup>139</sup> CHRIST, Karl. 2010. 183 s.

<sup>140</sup> BACHOUDOVÁ, Andrée. *Franco*. II. vydání. Praha: Themis, 2002. 79 s.

představuje centrální aspekt konzervativně-reakčního komisařství, jeho základ a médium, čili komisařství samozvaného (pohlížíme-li na něj z hlediska tradiční legálně-ústavní komisařské diktatury), můžeme také identifikovat společný ideologický obsah, jimž je onen „nacionální katolicismus“ a monarchismus. Ostatně za Primo de Rivery dochází k silné rekatolizaci Španělska a integraci (či reintegraci) školství a církve.<sup>141</sup> Je pozoruhodné, že za vlády Primo de Rivery Franco neprojevoval žádnou politickou nespokojenost, žádnou politickou ambici<sup>142</sup>, monarchie a konzervativně-katolický charakter státu, tradiční hierarchie a autority byly zajištěny, realizoval se „regeneracionistický“ program. Monarchistické sympatie Franca (toho nejvýznamněji myšleného rázu) jsou zcela explicitní a jasné již v tomto období, což prokazuje úvod do květnového čísla *Revista de tropas coloniales*, jenž byl věnován králi Alfonsu XIII.<sup>143</sup> Neméně příznačné jsou Francovy obavy z toho, že stávající politicko-ideologický řád je příliš křehký, že může být jednoduše zvrácen, že mohou být otevřeny brány změny charakteru, etnosu a struktury státu. Především se Franco obával toho, že diktatura se může proměnit do institucionální podoby, po čemž by se otevřela cesta k liberální transformaci.<sup>144</sup>

„Jakmile nastoupila světová hospodářská krize, Primo de Rivera ztratil podporu a v lednu 1930 odjíždí do francouzského exilu. Král se ovšem natolik zdiskreditoval podporou diktátora, že nyní zůstal bez spojenců. Obecní volby konané 12. dubna 1931 přinesly (těsné) vítězství republikánským kandidátům, o dva dny později byla vyhlášena republika. Alfons se v závěrečných chvílích zachoval jako charakterní muž, akceptoval vůli národa a nepokusil se prodloužit svou kariéru za pomoci armády.“<sup>145</sup> Jsa přesvědčeným monarchistou, Franco snášel pád monarchie velice těžce, stejně jako velká část armádních důstojníků. 14. 4. 1931 vznikla prozatímní vláda, na které bylo dohodnuto již v srpnu předchozího roku. V čele nové vlády stál konzervativní katolík Niceto Alcalá Zamora. Přesto většinu v nové vládě tvořili „socialisté, levicoví nebo centrističtí republikáni“.<sup>146</sup> Monarchistické sympatie Franca a odpor proti republikanismu (především averze vůči levicovému, progresivnímu a sekulárnímu programu) se projevil již v prvních dnech republikanismu.<sup>147</sup> Již od počátku se distancoval vůči republice.<sup>148</sup> „V dubnu 1931 [podle Franca — G. I.] monarchie měla být — a také mohla být

---

<sup>141</sup> Ibid.

<sup>142</sup> Ibid. 87 s.

<sup>143</sup> Ibid. 87-88 s.

<sup>144</sup> Ibid. 93 s.

<sup>145</sup> CHALUPA, Jiří. 2005. 138 s.

<sup>146</sup> PRESTON, Paul. *Franco: Krvavý diktátor, nebo spasitel Španělska?* Praha: BB art, 2001. 73 s.

<sup>147</sup> Ibid. 74 s.

<sup>148</sup> Ibid. 75 s.

— uhájena za použití síly, bez ohledu na váhavost Sanjurja a nejistotu, zda Civilní garda zachová králi věrnost...“<sup>149</sup>

Vidíme tedy již znovu, že Franco byl od počátku monarchistou: když — po občanské válce let 1936-1939 — okolnosti umožnily restauraci monarchie, Franco zahájil kurz na obnovu královlády, přičemž přípravným předstupněm, fází transice mělo být Francovo regentství. Franco nebyl nikým pověřen, nezískal diktátorské pověření skrze ústavně-legálně zakotvenou proceduru, nýbrž chápal sebe coby pověřence (komisaře) Boha, civilisace, Španělska, jak uvidíme dále, z čehož je patrný virtuální, samozvaný a ideologický, můžeme-li to takto definovat, charakter jeho diktatury.

Od května roku 1931 ve Španělsku narůstají kritické jevy, schyluje se k ozbrojenému konfliktu.<sup>150</sup> Společně s postupnou destabilizací politických poměrů se radikalizuje i protirepublikánská opozice.<sup>151</sup> Franco chápe, že starý režim, v neširším, ideově-hodnotovém, světonázorovém smyslu, začíná rychle zanikat, že je nutná jeho okamžitá obrana, tudíž kontrarevoluce a reakce coby primární instinkt komisařské diktatury: zabránit kritickým, revolučním, separatistickým jevům, obrodit starý řád. Jak jsme již naznačovali, jde, jak se zdá, o intenci připomínající tu Sullova: zachránit tradiční charakter státu (v případě Sully — patricijsko-aristokratický, v případě Franca — monarchicko-katolický, vrchnostenský a konzervativní) proti populárnímu hnutí (populárové v případě Sully, republikáni v případě Franca). U Franca tato intence pochopitelně a nevyhnutelně nabývá antirepublikánského a protiústavního rázu, neboť se stává vůdcem povstání, *de facto* vojenského převratu (jenž přerostl do občanské války) za účelem znovunastolení napadených politických i hodnotových struktur, proti „komunistickému barbarství“.<sup>152</sup> Ono heslo „obranu civilisace“ (ať už znamená „civilisace“ cokoli, ačkoliv víme, že pro Franca může být smřštěna do hesla „Vlast, Víra, Monarchie“) představuje, jak se zdá, jádro samozvaného ideologického pověření, jde o pověření k znovunastolení „civilisovaného řádu“, přesněji k znovunastolení *status quo ante rem publicam*.

Ačkoliv nelze vnímat Francův vojensko-politický zákrok, totiž ozbrojené povstání, jež vedlo k občanské válce, jako legální a ústavní (ba naopak), samotnými frankisty byl vnímán jako zcela legitimní, stejně jako Francova diktatura, která následovala po válce. A zdrojem legitimacy bylo právě ono samozvané a ideologické, konzervativně-reakční (nikoliv ústavně-legální) pověření „spasit civilisaci“ a „zachránit vlast“.<sup>153</sup> Jde tedy o státní převrat ve jménu

---

<sup>149</sup> Ibid. 74-75 s.

<sup>150</sup> BACHOUDOVÁ, Andrée. 2002. 107 s.

<sup>151</sup> Ibid. 109-110 s.

<sup>152</sup> Ibid. 124 s.

<sup>153</sup> Ibid. 139 s.

zachování starého řádu, o vojensko-politickou, konzervativní a kontrarevoluční reakci na pokus o zásadní transformaci onoho tradičního pořádku, takový pokus je jasně identifikován coby kritický (tudíž vyžadující reakci) a nebezpečný, coby výjimečný stav, jehož překonání je možné v podobě regeneracionistické konzervativní reakce, jejímž nástrojem je diktatura. A ideově-hodnotovým základem takové diktatury (a obecně reakčně-regeneracionistického reflexu) je ideologické *pověření*. Stav obležení (ze strany komunistů a zednářů, jak by řekl Franco) tedy může být překonán, v souladu s instinktem konzervativně-reakčního komisařství: (1) silou zbraní, (2) na základě mimořádné, tj. diktátorské, koncentrace moci, (3) na pověření Boha, v čemž spočívá onen samozvaný a ryze ideologický charakter takového pověření. „Efektivita a přesnost, s nimiž Franco jednal od začátku státního převratu, potvrzují už uvedené osobní kvality; ukazují také niterné přesvědčení, že je předurčen osudem. Později se ve svých projevech jako hlava státu často prohlašoval za člověka s ‚posláním‘, zachránce ‚z vůle Boží‘“.<sup>154</sup>

V tomto smyslu Francovo pověření spočívá ve dvojitým aspektu: Franco-caudillo, samozvaný komisař Boha. A Franco-regent, komisař absentujícího monarchy, *komisař principu království*. Jak jsme již viděli, Bodin považuje regenta za komisaře suveréna v monarchiích.<sup>155</sup> Ohledně Franca-caudilla je nutno říci, že Franco, podobně jako Sulla, se stává diktátorem v nové, nikoliv klasické (republikánské a legálně-ústavní) podobě, na dobu neurčitou, navíc „z milosti Boží“.<sup>156</sup> Celý název jeho úřadu: *Caudillo de España por la gracia de Dios*, tudíž je přítomen tradiční monarchický princip legitimize vlády, jenž může být chápán jako forma pověření, v tom smyslu, že Bůh je chápán coby nebeský suverén, jenž svěruje králům (coby svým pověřencům) pozemskou moc. Biskup Pla y Daniela nazval Francovo povstání „křížovou výpravou“, což společně s *Dei gratia* obalilo Francovu diktaturu do hávu reakčního romantismu.<sup>157</sup> Je pozoruhodné, že Zákon o Dědictví z roku 1947, jimž Španělsko se znovu stalo monarchií, oficiálně označoval Franca za „vůdce křížové výpravy“.<sup>158</sup> Franco-caudillo se stává, podobně jako Sulla, postavou quasi-panovnickou. Franco-regent — skutečným komisařem, v monarchickém pojetí, ještě nezvoleného krále, zástupcem, který nechce obsadit místo monarchy, zároveň i zástupcem samotného principu monarchické suverenity,

---

<sup>154</sup> Ibid. 138 s.

<sup>155</sup> BODIN, Jean. 2009. 66 s.

<sup>156</sup> BACHOUDOVÁ, Andrée. 2002. 154-155 s.

<sup>157</sup> Ibid. 155 s.

<sup>158</sup> PAYNE, Stanley, PALACIOS, Jesús. *Franco: A personal and political biography*. London: University of Wisconsin Press, 2014. 302 s.



v čemž se zase ozřejmuje ideologický (nikoliv právně-procedurální) charakter jeho pověření a konzervativně-reakčního komisařství jako takového.

„Niméně na základě informací z Frankova okolí nebo fotografií je možné usuzovat, že caudillo se souhlasem svých lidí zaujal roli zachránce seslaného Prozřetelností, který vyžaduje oddanost. Jeho osobu provází kvazináboženská obřadnost“.<sup>159</sup> Tudíž máme následující strukturu, v níž se ozřejmuje nová, totiž konzervativně-reakční, povaha komisařství: Franco jako zachránce (diktátor-komisař, vůdce „křížové výpravy“, hlava státu z milostí Boha) seslaný (pověřený) Prozřetelností k (1) „záchraně Španělska a civilisace“, k regeneracionistickému zákroku ve stavu krize, (2) restauraci katolické monarchie, z čehož pak plyne úřad regenta (zástupce absentujícího monarchy) coby sub-pověření. Quasi-náboženská obřadnost a pověření od Prozřetelnosti se přirozeně doplňuje quasi-monarchickým postavením Franca a jeho regentským pověřením.

---

<sup>159</sup> BACHOUDOVÁ, Andrée. 2002. 159 s.

## Závěr

Jak již bylo řečeno, cílem práce je vymezit pojem republikánské diktatury, kterou jsme pojali v kontrapozici vůči jiným formám samovlády, poukázav na její specifické rysy, jež se vyskytují (či přesněji vyskytovaly) v Římské republice. Sledovali jsme nejen historické aspekty a souvislosti ohledně republikánské diktatury, zaměřili jsme se také rozbor její transformace v moderní době z hlediska politického i sociologického, tudíž na pojmovou a obsahovou proměnu v průběhu dějin. Máme tedy výchozí bod republikánského komisařství (definovaného v kontrapozici vůči jiným typům autokratické vlády) a konečný bod transformace onoho komisařství, jímž je komisařská diktatura konzervativně-reakční, která poskytuje novou formu a formulaci komisařství na základě toho, co jsme pojmenovali reakčním, restauračním a regeneracionistickým politicko-hodnotovým instinktem. Republikánský a ústavně-legální rámec, jak jsme ukázali, byl absorbován konceptem suverénní diktatury, zatímco komisařská intence, jež je projevem restauračního a regeneracionistického politicko-hodnotového reflexu, se stala jádrem konzervativně-reakční komisařské diktatury.

Principy, které inspirovaly mnoho politických teoretiků Renesance a Novověku, se vyznačují explicitně republikánským a ústavně-právním charakterem. Definovav diktaturu republikánskou a odděliv toto pojetí od obecně přijímaného v masovém úzu pojetí diktatury (coby protiústavní autokracie), jsme podnikli výzkum pojmu komisařské diktatury, jenž byl zformulován Carlem Schmittem. Určili jsme tedy, že ona republikánská diktatura je ze své podstaty komisařskou, jsouc také jednou z nejjasnějších a nejznámějších forem komisařské diktatury.

Další teze, která byla nastolena v úvodu, se týká té skutečnosti, že ona republikánská diktatury (coby odrůda komisařství) inherentně obnáší hrozbu a možnost zrušení samotného republikánského zřízení. Toto tvrzení jsme, jak se zdá, doložili historickým exkurzem do Římské republiky, poukázav na případy diktatur Sully a Caesara, které ozřejmují skutečnost a závažnost této hrozby, totiž možnosti toho, že koncentrace mimořádné extrajudiciální moci v rukou jedné osoby, ačkoliv ona osoba jedná z pověření suveréna, může vést k diktatuře neomezené, protiústavní, ze své podstaty antirepublikánské. Úvahy ohledně nevyhnutelnosti takové transformace republikánské diktatury do nástroje zrušení republikánského zřízení, ohledně hlubších historických premis a důvodů, jsme vynechali, neboť by vyžadovaly neméně rozsáhlý rozbor, což nebylo naším úmyslem v této práci. Spíše jsme chtěli poukázat na onen paradox a proměnlivý, antinomický charakter diktatury: jsouc neodmyslitelnou součástí re-

publikánské tradice (ve starořímském provedení), diktatura zároveň umožňuje a způsobuje (či přesněji způsobila, což jsme ukázali v našem historickém exkurzu) negaci republiky.

Dále jsme, na základě výkladu Schmitta, viděli, že zapříčiněním vzniku nových koncepcí (osvícenský racionalismus, lidová suverenita *et cetera*), jež byly uplatněny v průběhu buržoasně-demokratických revolucí Novověku, dochází k proměně komisařské diktatury do diktatury suverénní, jež je založena na zcela odlišných premisách. Naše teze spočívala v tom, že ačkoliv komisařská diktatura ve svém klasickém republikánsko-ústavním smyslu skutečně zanikla, přetvořiv se do suverénní (přesněji řečeno republikánsko-ústavní odkaz a rámec byl absorbován suverénní diktaturou), v čemž jsme souhlasili se Schmittem, ona komisařská intence, námi definovaná coby intence regeneracionistická, inspirovaná snahou o zachování a znovunastolení starého řádu, nezanikla. Z toho vzešel pojem konzervativně-reakčního komisařství, pověřen historickou, politickou, náboženskou misí, komisařství, jež usiluje o spásu starého řádu normality před tváří nastupujících změn, které jsou onou konzervativně-reakční komisařskou intencí (či reflexem) identifikovány coby podvratné, kritické a destruktivní, coby výjimečný stav, jenž vyžaduje mimořádné opatření, totiž diktaturu.

V tomto pojetí výjimečného stavu, stavu ohrožení starého řádu, hodnot, tradic a způsobů, jenž vyžaduje extrajudiciální zásah, vidíme ideovou návaznost nového konzervativně-reakčního komisařství na komisařství klasické. Základem či médiem této návaznosti je onen restaurační, reakční politicko-hodnotový reflex. Principiální rozdíl však tkví v tom, že komisařství konzervativně-reakční již nemá republikánskou a legalistickou povahu, ba naopak. Jde tedy, jak jsme ukázali v pojednání o Francovi, o pověření (1) samozvané (jelikož není institucionalizováno a formalizováno žádnou ústavně-legální procedurou, žádným suverénem), (2) antirepublikánské a (3) ideologické (neboť toto nové komisařství dědí pouze ideově-hodnotovou intenci komisařství klasického, totiž regeneracionistickou, restaurační, kontrarevoluční a reakční intenci). V případě Franca, jak jsme tvrdili, došlo ke spojení všech těchto aspektů. Diktátor samozvaně pověřený Prozřetelností a regent (komisař, zástupce monarchy podle tradičního chápání) absentujícího krále, samotného principu monarchie.

Případ Franca, jak se zdá, pomohl ozřejmit tuto novou, konzervativně-reakční, jak jsme ji označili, podobu komisařství, která, pozbyvši republikánského a ústavně-legálního rámce, čerpá inspiraci z oné základní komisařské diktátorské intence zachování či znovunastolení jistého stavu normality, záchrany *mos maiorum*. V tomto smyslu jsme uvedli do analogie záměr Sully a Franca, neboť oba usilovali o zachování starého charakteru státu, který ustupoval pod nátlakem nových sociopolitických skutečností.

## Seznam zdrojů

### *Knihy a monografické publikace*

- ARATO, Andrew. *Post Sovereign Constitutional Making: Learning and Legitimacy*, United Kingdom: Oxford Scholarship Online, 2016. ISBN: 9780198755982.
- BACHOUDOVÁ, Andrée. *Franco*. II. vydání. Praha: Themis, 2002. ISBN 80-85821-77x.
- BODIN, Jean. *Six Books of the Commonwealth*. USA: Seven Treasures Publications, 2009. ISBN 1438288700.
- CARY, Max. SCULLARD, Howard. *A History of Rome: Down to the Reign of Constantine*. Third Edition. London: The MacMillan Press LTD, 1975. ISBN 978-0-333-17440-1.
- DONALDSON, Peter S. *Machiavelli and Mystery of State*. New York: Cambridge University Press, Revised ed. edition (August 28, 1992) ISBN 0-521-43790-3.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005. Stručná historie státu. ISBN 80-7277-281-3
- CHRIST, Karl. *Krize a zánik Římské republiky*. Vydání I. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-029-9.
- KANTOROWICZ, Ernst. *The King's two bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton: Princeton University Press, 1998. ISBN-10: 0691017042.
- LINTOTT, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. New York: Oxford University Press, 1999, reprinted in 2002. ISBN-10: 0191584673.
- LIVIUS. *Dějiny I*. Vydání I. Praha: Svoboda, 1971. Antická knihovna, svazek 11.
- MCCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. London and New York: Taylor & Francis e-Library, 2005. ISBN 0-203-98074-3.
- PRESTON, Paul. *Franco: Krvavý diktátor, nebo spasitel Španělska?* Praha: BB art, 2001. ISBN: 80-7257-619-4.
- PAYNE, Stanley, PALACIOS, Jesús. *Franco: A personal and political biography*. London: University of Wisconsin Press, 2014. ISBN 978-0-299-30210-8.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2002. 51-52 s. ISBN 80-86473-10-4.
- SCHMITT, Carl. *Dictatorship: From the origin of the modern concept of sovereignty to proletarian class struggle*. Cambridge: Polity Press, 2014. ISBN-13: 978-0-7456-4647-3.

SCHMITT, Carl. *Politická theologie: čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Vydání I. Praha: OIKOYMENHE, 2012. Knihovna novověké tradice a současnosti, svazek 76. ISBN 978-80-7298-401-5.

SCHMITT, Carl. *Der Nomos der Erde: im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Zweite Auflage. Berlin: Duncker & Humblot, 1974. ISBN 3 428 01328 X.

SYME, Ronald. *The Roman Revolution*. First Edition. Oxford: The Clarendon Press, 1939.

### Články v časopisech

BONNER, Robert. *Emergency Government in Rome and Athens*. In: *The Classical Journal*. The Classical Association of the Middle West and South, Inc. (CAMWS), Vol. 18, No. 3. ISSN: 0009-8353.

Dostupné též na: [www.jstor.org/stable/3289221](http://www.jstor.org/stable/3289221)

MANSFIELD, Harvey. *Machiavelli's Political Science*. In: *The American Political Science Review*. Vol. 75, No. 2 (June, 1981). ISSN: 1537-5943.

Dostupné též na: <http://www.jstor.org/stable/1961365>

MCINTOSH, Donald. *The Modernity of Machiavelli*. In: *Political Theory*. Vol. 12, No. 2 (May, 1984). ISSN: 00905917.

Dostupné též na: <http://www.jstor.org/stable/191360>

SLOVÁČEK, Petr. *Teorie politična Carla Schmitta a její antropologické a theologické předpoklady*. In: *Filozofia*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2016. č. 10, roč. 71, 829 s. ISSN: 0046-385 X.

Dostupné též na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2016/10/821-831.pdf>

### Sborníky

*Dictionary of Greek and Roman Bibliography and Mythology*. SMITH, William. Boston: Little, Brown, and Company, 1870. Volume III.

Dostupné též na: <https://archive.org/details/dictionaryofgree03smituoft>

*Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*. THURSTON, Harry Peck, M. A. Ph.D. New York: Harper & Brothers Publishers, 1898.

Dostupné též na: <https://archive.org/details/cu31924027019482>